HAYVAN ÇİFTLİĞİ'NDEN TEVHİDE

Güç, Adalet ve Özgürlük Üzerine
Karşılaştırmalı Bir Analiz

Yazar
Vasıfsız Düşünür

eski yeni

FCR YAYIN LTD.
Genel Yayın No | General Publication Number: 1950
FCR Sertifika No.: 46550
ISNI: 0000 0004 4657 1968
ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyeni
Yayın No | Publication Number: 428

Kitap Adı : *Hayvan Çiftliği*'nden Tevhide
Alt başlık : Güç, Adalet ve Özgürlük Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz
Book Title : From Animal Farm to Tawḥīd
Subtitle : A Comparative Study of Power, Justice, and Freedom
ISBN : 978-625-8596-42-7
DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258596427

Yazar | Author: Vasıfsız Düşünür

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph
Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish
Ebat | Dimensions: 13,5x21 cm
Baskı Sayısı | Edition: 1
Sayfa Sayısı | Pages: 86 (x+76)

Yayım Tarihi | Publication Date: Haziran | June 2026
Yayım Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye
Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR Yayın
Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories
BIC: HRAM2 - Din ve siyaset | Religion & politics
BISAC: REL037060 - Din / İslam / Teoloji | Religion / Islam / Theology
THEMA: QRAM2 - Din ve siyaset | Religion and politics
LC Classification: BP173.7 - İslam ve siyaset | Islam and politics
DEWEY: 297.272 - İslam ve siyaset | Islam and politics
WoS Category: Din | Religion
WoS Citation Topics Meso: 6.256 - Din | Religion
WoS Citation Topics Micro: 6.256.1835 - Teoloji | Theology
Scopus Subject Areas: 1212 - Dini çalışmalar | Religious Studies

Atıf Bilgisi | Cite as: Vasıfsız Düşünür. *Hayvan Çiftliği'nden Tevhide: Güç Adalet ve Özgürlük Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz.* Ankara: FCR Yayın Ltd.-Eskiyeni, 2026.

© Tüm Hakları Saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050
Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60
www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

HAYVAN ÇİFTLİĞİ'NDEN TEVHİDE

Güç, Adalet ve Özgürlük Üzerine
Karşılaştırmalı Bir Analiz

Yazar
Vasıfsız Düşünür

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

1996 yılında Konya'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Konya'da tamamladı. Lisans eğitimini Fırat Üniversitesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümünde tamamladı.
Meslek hayatını mühendis olarak sürdürmektedir. Yazı ve düşünce çalışmalarında insan, toplum ve inanç konularına odaklanmaktadır.
Hâlen Antalya'da yaşamakta olup bir çocuk babasıdır.

Born in Konya, Türkiye, in 1996, he completed his primary, secondary, and high school education in Konya. He earned his bachelor's degree from the Department of Electrical and Electronics Engineering at Fırat University.
He currently works as an engineer. In his writings and intellectual studies, he focuses on issues related to human beings, society, and faith.
He currently resides in Antalya and is the father of one child.

Kitap Hakkında

Hayvan Çiftliği'nden Tevhide
Güç, Adalet ve Özgürlük Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

Bu çalışma, George Orwell'ın Hayvan Çiftliği adlı alegorik romanı ile Ali Şeriati'nin tevhid merkezli toplumsal düşüncesini karşılaştırmalı bir perspektifle incelemektedir. Eserin temel amacı, güç, adalet ve özgürlük kavramlarının iki farklı düşünsel gelenekte nasıl ele alındığını ortaya koymaktır. Orwell, Hayvan Çiftliği'nde devrimle başlayan bir sürecin nasıl yeni bir baskı ve sömürü düzenine dönüştüğünü gösterirken; Şeriati, bu yozlaşmanın temelinde yer alan şirk anlayışını eleştirerek tevhidi özgürleşmenin ve toplumsal adaletin temeli olarak sunmaktadır. Çalışmada Napoleon-Firavun, domuzlar-Karun, Squealer-Bel'am ve Boxer-uyutulmuş halk gibi karşılaştırmalar üzerinden siyasal iktidar, ekonomik ayrıcalık, propaganda ve kitlelerin edilgenleştirilmesi analiz edilmektedir. Eserde Orwell'ın teşhis ettiği yozlaşma mekanizmalarının Şeriati'nin tevhid düşüncesiyle nasıl aşılabileceği tartışılmaktadır. Ayrıca modern toplumlarda medya, tüketim kültürü, ideolojik manipülasyon ve otoriter yönetim biçimlerinin yeni "hayvan çiftlikleri" ürettiği ileri sürülmektedir. Son bölümde geliştirilen "Bilinçli Tevhid Teorisi", bireyin yalnızca Allah'a kulluk ederek her türlü siyasal, ekonomik ve kültürel tahakküme karşı özgürleşebileceğini savunmaktadır. Böylece eser, Batı'nın eleştirel siyaset düşüncesi ile İslam düşüncesinin özgürlük ve adalet anlayışı arasında özgün bir sentez kurmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tevhid; George Orwell; Ali Şeriati; Güç ve İktidar; Toplumsal Adalet

About the Book

From *Animal Farm* to Tawḥīd

A Comparative Study of Power, Justice, and Freedom

This study offers a comparative analysis of George Orwell's Animal Farm and Ali Shariati's conception of Tawḥīd as a framework for social justice and human liberation. The primary objective is to explore how the concepts of power, justice, and freedom are interpreted within two distinct intellectual traditions. While Orwell demonstrates how revolutionary ideals gradually transform into systems of oppression and exploitation, Shariati identifies the roots of such corruption in forms of shirk, namely the absolutization of political power, wealth, and ideological authority. Through comparisons such as Napoleon and Pharaoh, the pigs and Qarun, Squealer and Balaam, and Boxer and the passive masses, the book examines mechanisms of domination, propaganda, economic privilege, and social manipulation. It argues that the pathologies diagnosed by Orwell can be addressed through Shariati's understanding of Tawḥīd, which emphasizes human dignity, social responsibility, and resistance against all forms of servitude except devotion to God. The work further evaluates contemporary societies as modern "Animal Farms," shaped by media control, consumer culture, and ideological manipulation. The concluding chapter proposes a "Conscious Tawḥīd Theory" as a philosophy of freedom and awareness. Ultimately, the book seeks to establish an original synthesis between critical political thought and Islamic perspectives on justice, equality, and liberation.

Keywords: Tawḥīd, George Orwell, Ali Shariati, Power and Authority, Social Justice

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ix
GİRİŞ: İKİ DÜŞÜNÜR TEK MÜCADELE 1

BİRİNCİ BÖLÜM
GEORGE ORWELL VE *HAYVAN ÇİFTLİĞİ* 5
Gücün Yozlaştırıcı Doğası Propaganda ve Eşitsizliğin İnşası5

İKİNCİ BÖLÜM
ALİ ŞERİATİ VE TEVHİD 13
Zulme Karşı İnancın Devrimci Yorumu 13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÜÇ ÇEHRE ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMA 21
Napoleon ve Firavun 22
Domuzlar ve Karun 23
Squealer ve Bel'am b. Bâûrâ 26
Boxer ve Uyutulmuş Halk 30
Köpekler ve Sistemin Muhafızları 34
Snowball ve Sorumlu Aydın 37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MODERN "HAYVAN ÇİFTLİKLERİ" 47
Güncel Bir Okuma ve Çıkış Yolu 47

BEŞİNCİ BÖLÜM
BİLİNÇLİ TEVHİD TEORİSİ 53
Bir Özgürlük ve Bilinç Felsefesi 53

KAYNAKÇA 73
DİZİN 75

ÖN SÖZ

Bu kitap, sıradan bir karşılaştırmalı analiz değil; uzun bir düşünce yolculuğunun ürünüdür. George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği* gibi evrensel bir başyapıtı ile Ali Şeriati'nin tevhid inancı etrafında şekillenen devrimci İslam yorumunu aynı çerçevede okumak, ilk bakışta iki ayrı dünyayı yan yana getirmek gibi görünebilir. Ancak gücün yozlaşması, ekonomik eşitsizlik ve dinin istismarı gibi temalar, her iki düşünürün eserinde de merkezî bir yer tutar.

Bu çalışma, Orwell ile Şeriati'yi tevhid kavramı etrafında bir araya getiren özgün bir karşılaştırma denemesidir. Birinin teşhisi, diğerinin çözümüdür. Biri, soruyu sorar; diğeri ise cevabın nerede olduğunu gösterir. İkisini birlikte okumak, yalnızca geçmişi anlamak değil, bugünü ve geleceği inşa ederken düşeceğimiz tuzakları görmek içindir.

Mart 2026

GİRİŞ: İKİ DÜŞÜNÜR TEK MÜCADELE

George Orwell ve Ali Şeriati, yirminci yüzyılın iki farklı ucunda, iki ayrı coğrafyada ve iki farklı düşünsel gelenekte yaşamış olsalar da insanlığın en kadim sorunlarından birine aynı keskinlikle eğilmiş iki önemli düşünürdür: Zulmün, eşitsizliğin ve yozlaşmanın kaynağı nedir ve neden tekrar tekrar ortaya çıkar?

Orwell, Batı'nın seküler ve edebî geleneğinden beslenirken; Şeriati ise Doğu'nun İslami ve devrimci düşünce dünyasında yetişmiştir. Orwell'ın dili alegorik bir hayvan masalı iken; Şeriati'ninki ise Kur'ani kıssalarla beslenen sosyolojik ve tarihsel bir analizdir. Ancak yöntemleri farklı olsa da sordukları soru aynıdır: *Eşitlik ve özgürlük idealiyle başlayan bir düzen nasıl olur da kısa sürede yeni bir baskı ve sömürü rejimine dönüşür?*

Bu soruya Orwell'ın verdiği en çarpıcı cevap, *Hayvan Çiftliği* (1945) adlı eserinde karşımıza çıkar. Roman, Manor Farm adlı bir çiftlikte başlar. Çiftlik sahibi Bay Jones'un ihmali ve zulmü altında ezilen hayvanlar, yaşlı domuz Old Major'ın çağrısıyla ayaklanır. Devrim başarıya ulaşır; çiftliğin adı "Hayvan Çiftliği" olur ve duvarlara Yedi Emir yazılır. Bunların en temel ilkesi şudur: "Bütün hayvanlar eşittir."

Başlangıçta ortak emek, ortak üretim ve eşitlik hâkimdir. Ancak zamanla domuzlar, zekâ ve örgütlenme üstünlüklerini kullanarak yönetimi ele geçirir. Napoleon adlı domuz, köpekleri aracılığıyla muhalifleri bastırır;

propaganda ile tarihi yeniden yazar, kaynakları kendine ayırır. Süreç sonunda domuzlar iki ayak üzerinde yürür, insanlarla anlaşmalar yapar ve roman şu meşhur cümleyle sona erer: "Bütün hayvanlar eşittir, ama bazı hayvanlar diğerlerinden daha eşittir."[1]

Orwell burada, yalnızca Stalinist Sovyetler Birliği'ni değil, her türlü totaliter düzeni eleştirir. Gücün yozlaştırıcı etkisini, propagandanın gerçeği nasıl çarpıttığını, ekonomik ayrıcalıkların yeni bir elit sınıf yarattığını ve dinin bile baskı aracı hâline gelebileceğini gösterir.

Ali Şeriati ise aynı soruna bambaşka bir kavramsal çerçeveden yaklaşır. Şeriati'ye göre zulmün kökü, Kur'an'ın "şirk" kavramıyla ifade ettiği sapmadır: Allah'tan başka otoriteleri mutlaklaştırmak. Bu şirk üç temel yüzle ortaya çıkar: Firavun (siyasal iktidarın mutlaklaşması), Karun (ekonomik servetin putlaştırılması), Bel'am (dinin ve bilginin iktidar ve çıkar için istismar edilmesi).

Şeriati, ayrıca Kur'an'daki Habil-Kabil kıssasını tarihsel bir kırılma noktası olarak yorumlar. Ona göre, insanlık başlangıçta eşitlikçi bir yapıya sahipken, özel mülkiyetin ve sınıfsallaşmanın ortaya çıkmasıyla birlikte sömürü ve tahakküm başlamıştır. Bu yozlaşmaya karşı tek gerçek çözüm ise tevhid bilincidir: İnsanın yalnızca Allah'a kul olması ve hiçbir insana, paraya ya da otoriteye kulluk etmemesi.

---

[1] George Orwell, *Hayvan Çiftliği: Bir Peri Masalı*, çev. Celal Üster, Can Yayınları, İstanbul 1945/2020.

Hayvan Çiftliği'nde Napoleon'un giderek mutlak bir lider hâline gelmesi, Firavunlaşmayı; domuzların zamanla ayrıcalıklı ve konforlu bir yaşam sürmeye başlaması, Karunlaşmayı; Squealer'ın ise hayvanları manipüle ederek köleleştirmeyi meşrulaştırması ise Bel'amlaşmayı temsil eder. Orwell, bunları görür ve teşhis ederken; Şeriati ise "Ne yapmalı?" sorusuna cevap verir: Şirkin her türlüsünü reddeden tevhid bilinciyle yeniden inşa.

Bu kitap, iki büyük düşünürü bir araya getirerek yeni bir ufuk açmayı amaçlıyor: Zulmün mekanizmalarını ortaya koymak ve bu mekanizmalara karşı tevhidin sunduğu çözümü vurgulamak. Sorunun teşhisi, Batı'dan; çözümü ise İslam'ın özünden geliyor. Bu sentez, günümüz dünyasının karmaşık sorunlarına yeni bir ışık tutabilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEORGE ORWELL VE *HAYVAN ÇİFTLİĞİ*

Gücün Yozlaştırıcı Doğası Propaganda ve Eşitsizliğin İnşası

Hayvan Çiftliği, edebiyat tarihinin en sıra dışı eserlerinden biridir. İlk bakışta, çiftlik hayvanlarının insanlara karşı ayaklanmasını anlatan masalsı bir hikâye gibi görünür. Ama sayfalar ilerledikçe, okur kendini iktidarın karanlık koridorlarında, propagandanın örülmüş ağlarında ve eşitsizliğin acımasız yüzünde bulur. Orwell bu küçük kitapla, yalnızca bir dönemi ya da rejimi eleştirmez; insanlık tarihinin değişmez bir gerçeğini gözler önüne serer: Güç, mutlaklaştığı an yozlaşır ve bu yozlaşma, en saf idealleri bile karanlığa gömer.

Orwell'ın bu eseri yazarken hayal gücüne ihtiyacı yoktu; doğrudan yaşadıklarını anlatıyordu. Britanya İmparatorluğu'nun sömürge polisi olarak Burma'da görev yaparken, bir avuç beyaz adamın milyonlarca insanı nasıl acımasızca yönettiğine bizzat tanık oldu. Sömürgeciliğin sadece ekonomik bir sömürü değil, aynı zamanda bir zihin işgali olduğunu gördü. Ardından İspanya İç Savaşı'na katıldı. Orada faşizme karşı savaşan cumhuriyetçilerin, kendi içlerindeki komünist gruplar tarafından nasıl tasfiye edildiğine, devrim ideallerinin nasıl bir iç savaşa dönüştüğüne şahit oldu. Tüm bu deneyimler onu şu

soruyla baş başa bıraktı: İdealler nasıl oluyor da bir korku düzenine dönüşüyor? *Hayvan Çiftliği* işte bu sorunun cevabıdır.

Her şey, Beylik Çiftliği'nde bir gece başlar. Yaşlı ve bilge domuz Koca Reis (Old Major), tüm hayvanları toplantıya çağırır. Bu toplantı, sıradan bir ahır sohbeti değil; bir bilincin doğuş anıdır. Koca Reis, hayvanlara şunu sorar: *"Siz üretiyorsunuz ama sahip değilsiniz. Çalışıyorsunuz ama yaşamıyorsunuz. Çiftlikteki bütün zenginlik sizin emeğinizden doğuyor, ama refah size değil insana gidiyor."* Basit bir tespit gibi görünse de bu sözler aslında devrimin kıvılcımıdır. Çünkü sömürü, çoğu zaman kaba şiddetle değil, alışkanlıkla sürer. İnsan ya da hayvan, içine doğduğu düzeni sorgulamaz, onu kader sanır. Koca Reis, işte bu kader algısını kırar. Der ki: *"Adil bir sistemde olsaydık, bu kadar çalışmamıza rağmen aç kalmazdık. Peki, neden açız?"* Devrim, işte bu soruda başlar; açlıkta değil, açlığın bilincinde.

Koca Reis'in konuşması, sadece bir isyan çağrısı değil, aynı zamanda devrim sonrası adaletin nasıl korunacağına dair bir uyarıdır. Hayvanlara şunu söyler: *"İnsanı devirdiğiniz gün ona benzemeyin. Çünkü zulüm, sadece bir kişinin özelliği değil, gücün doğasında gizli bir zehirdir. Bu zehir kontrol edilmezse, el değiştirdiğinde yön değiştirmez. Tıpkı kaynağı kirli bir nehrin aktığı her yeri kirletmesi gibi, denetlenmeyen güç de sahibini zehirler."* Koca Reis bu uyarıyı yapar ve üç gün sonra ölür. Bedeni ölür ama fikri yaşar. Tarih boyunca devrimlerin kaderi hep böyle olmuştur: Önder ölür, ideoloji kalır; ama ideoloji yeni ellerde çoğu zaman başka bir şeye dönüşür.

Koca Reis'in ardından iki domuz öne çıkar: Snowball ve Napoleon. Snowball, devrimin aklıdır; sürekli okur, araştırır, planlar yapar. Ona göre, devrim yalnızca insanı kovmak değil, yeni bir bilinç inşa etmektir. Napoleon ise sessizdir. O da plan yapar ama planlarını paylaşmaz; sessizce güç biriktirir. İkisi arasındaki bu fark, ileride çiftliğin kaderini belirleyecek derin bir ayrışmanın habercisidir.

Hayvanlar, Koca Reis'in çağrısına kulak verip bir araya gelir. Bay Jones'un giderek sertleşen tavrı devrimi hızlandırır. Bir gün Jones hayvanları beslemeyi unutunca ayaklanma patlak verir. Hayvanlar insanları çiftlikten kovar. O an tarifsiz bir sevinç yaşanır; zincirler kırılmış, eski efendi gitmiştir. Çiftliğin adı değişir: Beylik Çiftliği artık Hayvan Çiftliği'dir. Duvara tüm hayvanların uyması gereken Yedi Emir yazılır. Bu emirlerin özü tek bir cümlede özetlenebilir: *"Bütün hayvanlar eşittir ve hayvanlar asla insanlara benzemeyecektir."*

Devrimin ilk günleri, bir saflık dönemidir. Hayvanlar birlikte çalışır, ürünleri paylaşır, hasadı kutlar. Üretim artar, kavgalar azalır. Herkes özgürlüğün sarhoşluğunu yaşar; eski efendi gitmiş, yeni bir düzen kurulmaktadır. Ama kimse şu soruyu sormaz: Güç şimdi kimin elinde? Çünkü güç, görünmez bir eldir; onu fark ettiğinizde, artık çok geçtir.

Domuzlar, diğer hayvanlardan daha zeki oldukları gerekçesiyle yönetimde söz sahibi olur. Bu, başlangıçta doğal bir iş bölümü gibi görünür. Ama kısa süre sonra domuzlar çalışmaz, sadece yönetir. Süt ve elma kendilerine ayrılır. Gerekçeleri hazırdır: *"Beyin işi yapıyoruz, iyi*

beslenmeliyiz." Ayrıcalık her zaman makul bir açıklamayla başlar; önce küçük bir imtiyaz, sonra büyük bir adaletsizlik. Eşitlik ilk kez burada çatlar. Çünkü eşitlik sadece slogan olarak kalırsa, iktidar onu kendi lehine yorumlamaya başlar. Domuzlar okur, öğrenir, plan yapar. Diğer hayvanlar ise sadece Yedi Emir'i ezberler. Aradaki fark büyür. Bilgiye sahip olan yönetir; ezbere sahip olan itaat eder.

Snowball, bu süreçte oldukça üretkendir; sürekli okur, projeler geliştirir. En büyük projesi yel değirmenidir. Onun için yel değirmeni, sadece teknik bir ayrıntı değil, bir bilinç projesidir. Hayali şudur: Değirmen kurulursa rüzgârın enerjisi kullanılacak, işler kolaylaşacak, hayvanlar daha az çalışıp boş zaman bulacak. Boş zaman demek, düşünme imkânı demektir. Düşünen hayvan, sorgular; sorgulayan hayvan ise iktidar için tehlikelidir. Snowball, hayvanların sadece karınlarının doymasını değil, zihinlerinin uyanmasını ister. Bu yüzden onun projesi, bir mühendislik işi olmaktan çok, bir özgürleşme projesidir.

Napoleon ise bambaşka bir yol izler. O üretmez, güç biriktirir. Snowball'un projelerine açıkça karşı çıkmaz ama desteklemez de. Sessizce kendi planını uygular. Bir süre sonra çiftlikteki dokuz yavru köpeği alıp götürür. Kimse nereye götürdüğünü sormaz. Aylar sonra geri döndüklerinde tanınmaz hâldedirler: Sivri dişler, sert bakışlar, oynamayan gövdeler... Onlar artık köpek değil, birer silahtır.

Oylama günü geldiğinde Snowball, yel değirmeni projesini hayvanlara coşkuyla anlatır, onları ikna etmeye

çalışır. Tam oylama yapılacakken Napoleon derin bir homurtu çıkarır. O anda dokuz koca köpek hırlayarak içeri dalar ve Snowball'a saldırır. Snowball kıl payı kurtulup çiftlikten kaçar, bir daha da dönmez. Devrimin kırılma anı işte bu andır. Tartışma ve düşünce özgürlüğünün yerini tehdit ve baskı aldığında, devrim çoktan yozlaşmış demektir; geriye sadece adı kalır.

O günden sonra çiftlikte yeni bir dönem başlar. Napoleon, "Yüce Lider" ilan edilir, toplantılar kaldırılır, kararlar kapalı kapılar ardında alınır. Pazar günleri yapılan toplantılar artık sadece Napoleon'un kararlarının okunduğu törenlere dönüşür. İşte, tam bu noktada Squealer devreye girer. Küçük, tombul ve çok iyi konuşan bu domuzun görevi, her şeyi açıklamak, meşrulaştırmak ve güzel göstermektir.

Squealer, propaganda sanatının tüm inceliklerini kullanır. Rakamlar uydurur: Bu yıl üretim yüzde iki yüz arttı. Hayvanlar yalan söylediğini anlamaz, çünkü rakamları kontrol edecek kimse yoktur. Tarihi yeniden yazar; Snowball'un aslında hain olduğunu, en başından beri insanlarla iş birliği yaptığını söyler. Ortada delil yoktur ama korku vardır. Köpekler hırlar. Korku, hakikatin yerini alır. Hayvanlar olup biteni anlamlandıramaz ama itiraz da edemez. Çünkü sistem, yalnızca propagandayla değil, şiddet tehdidiyle de işlemektedir.

Squealer'ın en etkili silahı korkudur. Sürekli aynı soruyu tekrarlar: *"Yoldaşlar, Jones'un geri gelmesini istemezsiniz, değil mi?"*[2] Bu cümle, her itirazı susturan sihirli

[2] George Orwell, *Hayvan Çiftliği*.

bir formüldür. Çünkü geçmişin korkusu, bugünün teslimiyetini doğurur. Hayvanlar, Jones dönemindeki açlığı, dayağı, zulmü hatırlar. Napoleon belki biraz katıdır, belki bazı ayrıcalıklar kullanır ama en azından Jones yoktur. Bu düşünce onları sessizliğe iter.

Squealer, durmadan çiftliği dolaşır, şüpheye düşenlere yeni açıklamalar yetiştirir. Bazen uydurma istatistiklerle refahın arttığını kanıtlamaya çalışır, bazen duygusal hikâyeler anlatır, bazen de tehdit eder. Onun sayesinde gerçekle algı arasındaki mesafe giderek büyür. Hayvanlar, kendi gözleriyle gördüklerine değil, Squealer'ın anlattıklarına inanmaya başlar. İşte, propagandanın en büyük zaferi budur: İnsanın kendi gözüne olan güvenini yok etmek.

Bu sırada Yedi Emir sessizce değişmeye başlar. Kimse tam olarak ne zaman değiştiğini hatırlamaz. Ama bir gün, *"Hiçbir hayvan yatakta yatmayacaktır."*[3] cümlesinin yanına küçük bir ekleme yapıldığı görülür: *"Çarşaflı yatakta"*. Domuzlar yatakta yatıyordur ama çarşafsız; böylece emir çiğnenmemiş olur. Başka bir gün, *"Hiçbir hayvan alkol içmeyecektir."* maddesi *"aşırı alkol"* olarak düzeltilir. Domuzlar içki içiyordur ama aşırıya kaçmadıkları için sorun yoktur. Emirler, her ihlalde yeniden yorumlanır. Ta ki en temel ilkeye gelene kadar: *"Bütün hayvanlar eşittir."*

Bir sabah hayvanlar ahırın duvarında yeni bir yazıyla karşılaşır. Yedi Emir'in yerini tek bir cümle almıştır: *"Bütün hayvanlar eşittir ama bazı hayvanlar diğerlerin-*

---

[3] George Orwell, *Hayvan Çiftliği.*

den daha eşittir."[4] Bu cümle, eşitlik kavramının nasıl içinin boşaltıldığını, bir ilkenin nasıl kendi karşıtına dönüştüğünü gösteren en çarpıcı ifadedir. Kavramların içi boşaltılıp anlamları değiştirildiğinde hakikatin üzeri örtülür. Hakikatin çarpıtıldığı toplumlarda ise adaletten söz edilemez; çünkü adaletin yerini artık güç almıştır.

Çiftlik zenginleşir; yel değirmeni inşa edilir, üretim artar, binalar yenilenir. Ama bu zenginlik tabana yayılmaz. Domuzlar ve köpekler çiftlik evinde yaşar, en iyi yiyecekleri yer, insan kıyafetleri giyer. Diğer hayvanların yiyeceği azalır, çalışma saatleri artar. Daha çok çalışıp daha az kazanırlar. Ama sistem artık sorgulanamaz hâle gelmiştir. Çünkü sürekli bir tehdit vardır: Jones geri gelecek. Bu tehdit, her itirazı bastırır, her soruyu susturur.

Ve orada bir hayvan vardır ki sistemin en trajik figürüdür: Boxer. İri yarı, güçlü mü güçlü bir attır. Çiftlikte onun kadar çalışkanı yoktur. Sabahın ilk ışıklarıyla işe koyulur, gece karanlığı çökene kadar çalışır. En ağır yükleri o taşır, en zor işleri o yapar. O kadar güçlüdür ki yel değirmeninin taşlarını bile o taşır. Ama Boxer'ın bir eksikliği vardır: Düşünmez, sorgulamaz ve itiraz etmez. Onun iki sloganı vardır: *"Napoleon her zaman haklıdır."*[5] ve *"Daha çok çalışmalıyım."*[6]

Bu iki slogan, bir toplumun çöküşünü özetler aslında. *"Napoleon her zaman haklıdır."* demek, eleştiriyi, sorgu-

---

4 George Orwell, *Hayvan Çiftliği*.

5 George Orwell, *Hayvan Çiftliği*.

6 George Orwell, *Hayvan Çiftliği*.

lamayı, itirazı tamamen terk etmektir. Lider ne yaparsa yapsın ne karar alırsa alsın tartışılmaz, sorgulanamaz hâle gelir. *"Daha çok çalışmalıyım."* demek ise sorunu sistemde değil kendinde aramak, daha çok çalışarak aslında kendi zincirlerini nasıl güçlendirdiğini fark etmemektir. Boxer, bu iki sloganla kendi sömürüsüne gönüllü olarak katkıda bulunur. Onun emeği, sistemi ayakta tutar; sadakati, iktidarı güçlendirir; sessizliği ise zulmü kalıcı kılar.

Boxer'ın ölümü çiftlikte bir süre yas havası yaratır ama sonra her şey normale döner. Hayvanlar daha çok çalışıp daha az ile yetinmeye devam eder. Domuzlar ise giderek insanlara benzer hâle gelir; iki ayak üzerinde yürür, insan kıyafetleri giyer, insanlarla ticaret yapar, para biriktirirler. Bir akşam komşu çiftliklerden gelen insanlarla birlikte yemek yer, içki içer, poker oynarlar. Hayvanlar pencereden bakar ve kimin domuz, kimin insan olduğunu ayırt edemez. Devrim artık tamamlanmıştır; çünkü devrim kendi karşıtına dönüşmüştür. İktidar el değiştirmiş ama doğası değişmemiştir.

Orwell'in gösterdiği şey son derece yalın ve bir o kadar da acımasızdır: Mesele, sadece kötü bir lider değil; güç denetlenmediği sürece ayrıcalık doğar ve yozlaşma kaçınılmazdır. Eşitlik demek kolay, eşitliği korumak zordur. Propaganda gerçeğin yerini aldığında, korku bilincin önüne geçtiğinde, emek sorgusuz itaat ettiğinde, çiftlik değişse de düzen değişmez. Domuzlar gider insanlar gelir, insanlar gider domuzlar gelir. Ama ahır aynı ahır, tarla aynı tarla, sömürü aynı sömürüdür.

İKİNCİ BÖLÜM

ALİ ŞERİATİ VE TEVHİD

Zulme Karşı İnancın Devrimci Yorumu

Ali Şeriati, yirminci yüzyıl İslam düşüncesinin en özgün seslerinden biridir. O, geleneksel din anlayışıyla modern sosyal bilimleri birleştirerek inancı, pasif teslimiyetten kurtarıp aktif bir bilinç hâline getirdi. Şeriati'ye göre İslam, sadece camilerde okunan dualar ya da kitaplardaki kurallar değil; insanı özgürleştiren, toplumu dönüştüren ve tarihe yön veren devrimci bir öğretidir. Bu öğretinin merkezinde ise "tevhid" kavramı vardır. Tevhid, Şeriati'nin elinde sıradan bir iman esası olmaktan çıkar; insanın dünyaya bakışını kökten değiştiren, onu tüm sahte otoritelerden kurtaran bir bilinç hâline dönüşür.

Tevhid, kelime anlamıyla "birlemek", "tek kılmak" demektir ve İslam inancının temelini oluşturur: Allah birdir, tektir, eşi benzeri yoktur. Geleneksel anlatımda tevhid, genellikle metafizik bir ilke olarak ele alınır; Allah'ın birliğine iman etmek, inancın olmazsa olmazıdır. Ancak Şeriati bu tanımı kökten genişletir. Ona göre tevhid, yalnızca metafizik bir ilke değil, aynı zamanda insanın dünyaya bakış biçimi, toplumu anlama ve dönüştürme yöntemi, bir varoluş duruşudur. Allah tek ve mutlak güç sahibiyse, evrende O'nun dışında hiçbir güç

mutlak değildir. Mülkün gerçek sahibi Allah'sa, hiçbir insanın, sınıfın ya da kurumun servet üzerinde mutlak egemenlik hakkı yoktur. Üstünlük yalnızca Allah'a aitse, hiçbir insan diğerinden ontolojik olarak üstün olamaz. Irk, soy, sınıf, zenginlik, makam... Bunların hiçbiri bir insanı diğerinden üstün kılmaz. Böylece tevhid, Allah'ın birliğini kabul ederken aynı zamanda insanın özgürlüğünü ve eşitliğini de ilan eder.

Şeriati, tevhidi üç ayrı boyutta ele alır: Metafizik, antropolojik ve sosyolojik. Metafizik boyut, Allah'ın birliğine iman etmektir. Bu, inancın temelidir, vazgeçilmezidir. Ama tek başına bu yetmez. Antropolojik boyutta tevhid, insanların, özünde eşit olduğunu anlatır. İnsanlar yaratılıştan eşittir; aralarındaki farklılıklar kimseyi diğerinden üstün kılmaz. Toplumda ayrımcılık yapmak, bir grubu diğerine üstün görmek, tevhidin bu boyutuyla çelişir. Sosyolojik boyutta ise tevhid, adaleti gerektirir. Bir toplumda açlık, baskı, sömürü varsa, o toplum tevhidi tam olarak yaşamıyor demektir. Çünkü tevhid, sadece camide söylenen bir söz değil, toplumda görülen bir adalet düzenidir. Metafizikte bir olan Allah, eşit yarattığı insanlardan toplumda adil bir düzen kurmalarını bekler. Bu üç boyut birbirini tamamlar; biri eksik olursa tevhid yarım kalır.

Tevhidin karşısında ise şirk yer alır. Şirk, kelime anlamıyla "ortak koşmak" demektir. Geleneksel anlayışta Allah'a başka varlıkları ortak koşmak, putlara tapmak olarak bilinir. Ama Şeriati, bu tanımı da genişletir. Ona göre şirk, yalnızca putlara tapmak değil, hayatın herhangi bir alanında mutlaklaştırma yapmaktır. Gücü mut-

laklaştırmak şirktir; bir insanın, zümrenin ya da kurumun sorgulanamaz, eleştirilemez, dokunulamaz hâle gelmesi, ona kutsallık atfedilmesi şirktir. Serveti mutlaklaştırmak da şirktir; paranın, malın, mülkün her şeyin ölçüsü hâline gelmesi, zenginliğin ayrıcalık ve dokunulmazlık kaynağı sayılması şirktir. Dini, iktidarın çıkarına göre kullanmak, onu mevcut düzeni meşrulaştırma aracı hâline getirmek de şirktir. Modern toplumlarda kapitalizmin para putu, milliyetçiliğin devlet putu, ideolojilerin lider putu, şirkin çağdaş tezahürleridir.

Şeriati, bu şirk yapısını üç sembolle açıklar: Firavun, Karun ve Bel'am. Bu isimler Kur'an'da geçen tarihsel figürlerdir ama Şeriati, onları evrensel tiplere dönüştürür. Firavun, siyasi gücün mutlaklaşmasını temsil eder. Devlet ya da iktidar, kendini sorgulanamaz, eleştirilemez, dokunulamaz görüyorsa Firavunlaşmış demektir. Halkı *"Ben olmazsam dağılırsınız!"* korkusuyla yönetir, kendini düzenin tek garantörü olarak sunar, muhalefeti yok eder, itaati zorunlu kılar. Karun, ekonomik gücün kutsallaştırılmasıdır. Servet, ayrıcalık ve dokunulmazlık kaynağına dönüştüğünde Karunlaşma başlar. Karun, *"Bu servet bana, bilgim ve yeteneğim sayesinde verildi."*[8] diyerek zenginliğini meşrulaştırır; parayla insanları satın alır, toplumu biçimlendirir, siyaseti yönlendirir. Bel'am ise dinî bilgiyi iktidarın hizmetine sunan din adamı tipidir. Hakikati bilir ama ona ihanet eder; Allah'ın adını kullanarak zulmü meşrulaştırır, itaati, iman gibi gösterirken; sabrı da direnişin alternatifi hâline getirir. Bu

[8] Kasas, 28/78.

üçü birleştiğinde ortaya tahakküm düzeni çıkar: Güç, para ve din aynı merkezde toplanır, toplumun geri kalanı itaate, sessizliğe ve teslimiyete zorlanır.

Şeriati'nin düşüncesinde Habil ile Kabil kıssası, bu teorinin sembolik başlangıç noktasıdır. Kur'an'da anlatılan bu kıssa, yüzeyde basit bir hikâye gibi görünür: Âdem'in iki oğlu, Allah'a kurban sunar. Habil'in kurbanı kabul edilir, Kabil'inki reddedilir. Kabil kıskanır ve kardeşini öldürür. Ama Şeriati, bu anlatıyı bireysel bir kıskançlık hikâyesi olarak görmez. Ona göre, burada insanlık tarihinin ilk büyük ayrışması, ilk ideolojik ve ekonomik kırılma sembolleştirilmiştir. Habil ile Kabil sadece iki kardeş değil, iki farklı üretim biçimini, iki farklı dünya görüşünü, iki farklı değer sistemini temsil eder.

Habil hayvancılıkla uğraşır. Hayvancılık, göçebe ve paylaşımcı bir üretim biçimidir; toprak sınırlanmaz, mülkiyet katı kurallarla belirlenmez, ürünler ortak kullanılır. Kabil ise tarımla uğraşır. Tarım, toprağın sınırlanmasını gerektirir, bu da özel mülkiyeti doğurur. Özel mülkiyet, birikime; birikim de eşitsizliğe yol açar. Zamanla toprağı elinde tutanlar, topraksızları çalıştırmaya başlar; böylece sınıflar oluşur, tahakküm ilişkileri gelişir.

Kurban meselesi işte, bu derin ayrışmanın ortaya çıkmasıdır. Habil, en iyi kurbanını, en değerli hayvanını sunar. Adalet bilinciyle hareket eder; en iyinin, en değerlinin Allah'a sunulması gerektiğine inanır. Kabil ise işe yaramaz, değersiz mallarını getirir. Bencildir; en kötüyü verip en değerliyi kendine saklamayı tercih eder. Kurbanın kabulü ya da reddi sadece ibadet biçimiyle ilgili

değildir; burada iki farklı zihniyet arasındaki fark görünür hâle gelir. Allah, adalet bilincini ödüllendirir, bencilliği cezalandırır.

Ancak asıl kırılma noktası, Kabil'in bu sonucu kabullenememesidir. Hak edenin kabul edilmesine içi razı olmaz. Adalet yerine gücü seçer ve kardeşini öldürür. Şeriati'ye göre bu, tarihteki ilk siyasi cinayettir. Çünkü mesele, iki kardeş arasındaki kişisel bir husumet değil, adaletle güç arasında yapılan bir tercihtir. Kabil, adaletin gereğini kabul edeceğine, güç kullanarak hakikati yok etmeyi seçer. O andan itibaren insanlık tarihi iki ayrı çizgide ilerler: Habil'in çizgisi ve Kabil'in çizgisi.

Habil'in çizgisi, adaletin, eşitliğin, paylaşımın ve dayanışmanın çizgisi olup peygamberlerde, hakikat arayıcılarında, mazlumların yanında duranlarda vücut bulur. Kabil'in çizgisi ise mülkiyetin, gücün, tahakkümün ve sömürünün çizgisi olup Firavunlarda, Karunlarda, Bel'amlarda vücut bulur. Bu iki çizgi arasındaki mücadele hiç bitmez. Her çağda, her toplumda farklı isimlerle, farklı kılıklarla sürer.

Tevhid, işte bu savaşta taraf olmaktır. Tevhid, Habil'in çizgisinde durmaktır. Bu savaşta tarafsızlık mümkün değildir. Çünkü tevhid, yalnızca Allah'ın birliğini kabul etmek değil, aynı zamanda insanın insana kul olmadığını ilan etmektir. Bir insan başka bir insandan mutlak itaat bekliyorsa, tevhid zedelenmiştir. Bir sistem, serveti kutsayıp yoksulluğu kader diye sunuyorsa, orada şirk vardır. Bir din adamı, zulmü meşrulaştırıp halkı pasifleştiriyorsa, orada Bel'am zihniyeti hüküm sürüyor

demektir. Tevhid, tüm bu sahte otoritelere, tüm bu putlara, tüm bu tahakküm biçimlerine karşı durmaktır.

Şeriati'ye göre gerçek iman, bilinçle birleştiğinde anlam kazanır. Bilinçsiz inanç kolayca araçsallaştırılır, yönlendirilir ve sömürülür. Tarih boyunca nice zalimler dini kullanarak halkları uyutmuş, nice diktatörler Tanrı adına konuşarak meşruiyet kazanmıştır. İşte, bu yüzden tevhid sadece dilde kalan bir kelime olmaktan çıkmalı, hayata geçirilmelidir. Adalet için mücadele etmek, zulme karşı durmak, insan onurunu savunmak, tevhidin doğal sonuçlarıdır. Tevhid, insanı korkudan özgürleştirir; bu bilince sahip kişi, Allah'tan başka hiçbir gücün karşısında eğilmez. Çünkü bilir ki yeryüzündeki bütün beşerî güçler geçicidir, sınırlıdır ve sorgulanabilir. Bu bilinç, gücün büyüsünü bozar.

Tevhid aynı şekilde servetin de kutsal olmadığını hatırlatır. İnsan, malın yalnızca bir emanet olduğunu, gerçek sahibinin Allah olduğunu unutmaz. Böylece din bir tahakküm aracına dönüşmez; tam tersine insanı özgürleştiren çağrısını korur ve zulmün bekçiliğine indirgenmez.

Şeriati'nin tevhid anlayışı bu yönüyle yalnızca bir inanç sistemi değil, aynı zamanda bir özgürlük felsefesidir. İnsana şunu hatırlatır: Sen özgür doğdun. Zincirlerini sen taktın, yine sen çıkarabilirsin. Putları sen yarattın, yine sen yıkabilirsin. Korkularını sen besledin, yine sen yenebilirsin. Ama bunun için bilinç gerekir, tevhid gerekir. Ve en sonunda, Şeriati'nin o meşhur cümlesinde somutlaşır: *"İnsan insana kul değildir."* Bu cümle hem tevhidin özüdür hem de bütün peygamberlerin ortak mesa-

jıdır. Ne Firavun'a ne Karun'a ne Bel'am'a. Ne zengine ne güçlüye ne makam sahibine. Ne geleneğe ne ideolojiye ne de sahte tanrılara. İnsan, yalnızca Allah'a kuldur. Ve Allah'a kul olan, hiçbir beşerî otoriteye boyun eğmez. İşte bu bilinç, zulmün karanlığını yırtan ışık, zincirleri kıran güç ve devrimi tamamlayan ruhtur.

Şeriati'nin çağrısı bugün hâlâ yankılanıyor. Çünkü Firavunlar hâlâ var, Karunlar hâlâ var, Bel'amlar hâlâ var. Ama tevhid bilinci de var. Ve bu bilinç yaşadıkça Habil'in çizgisi yaşayacak, adalet mücadelesi sürecek, zulüm bir gün mutlaka yenilecek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜÇ ÇEHRE ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMA

Orwell ve Şeriati'nin Ortak İktidar Eleştirisi

George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği*'ndeki karakterleri ve Ali Şeriati'nin Kur'ani tiplerini ayrı ayrı inceledikten sonra şimdi de bu iki dünyayı yan yana koyarak, aslında nasıl aynı gerçeğe işaret ettiklerini görmek gerekiyor. Çünkü ikisi de aynı hastalığı teşhis ediyor: Gücün mutlaklaştığı yerde adaletin nasıl öldüğünü, insanın nasıl uyutulduğunu ve zulmün nasıl sürekli hâle geldiğini. Biri, bunu bir çiftlikteki hayvanların hikâyesiyle; diğeri ise binlerce yıllık sembollerle anlatıyor. Ama anlatılan şey aynı: Zulmün değişmez anatomisi.

Orwell, hayvanlar üzerinden; Şeriati ise Kur'an'daki sembol isimler üzerinden konuşur. Biri, domuzlar, köpekler, atlar çizer; diğeri ise Firavun, Karun ve Bel'am'dan söz eder, ama isimler değişse de roller aynıdır. Mekân, kostüm, ideoloji değişir; iktidarın karakteri değişmez. Şeriati'nin özellikle vurguladığı bir nokta vardır: Kur'an'daki pek çok isim, sadece geçmişte yaşamış kişiler değil, aynı zamanda sistem tipleridir. Orwell da tıpkı Şeriati gibi, karakter yazmaz, tipoloji yazar.

Bu bölümde, üç çehre üzerinden bir karşılaştırma yapacağız: Siyasal güç, ekonomik güç ve ideolojik meşruiyet. Yani Firavun-Karun-Bel'am üçlüsüyle Orwell'ın ik-

tidar mimarisini karşılaştıracağız. Göreceğiz ki anlatılan düzen farklı değil, sadece anlatım dili farklıdır. Çünkü zulüm evrenseldir. Ve zulmün dili değişse de yapısı değişmez.

Napoleon ve Firavun

George Orwell'ın Napoleon'u ile Ali Şeriati'nin Firavun'u arasında kurulacak bir ilişki, iktidarın dönüştürücü ve çoğu zaman yozlaştırıcı doğasını anlamamıza yardımcı olur. Napoleon'un hikâyesi, devrim öncesinde samimi bir mücadeleciyken, devrim sonrasında nasıl sorgulanamaz bir lidere dönüştüğünün çarpıcı bir örneğidir. Bu dönüşüm, Şeriati'nin Firavun tanımıyla birebir örtüşür. Çünkü Firavun, sadece tarihsel bir figür değil, zulmün evrensel bir sembolüdür; gücün kutsallaştığı her yerde, her dönemde yeniden doğabilir.

Napoleon, devrimin ilk günlerinde diğer hayvanlar gibi eşitlik ve özgürlük için mücadele eder. Ama devrim kazanılıp güç ele geçince, Napoleon dönüşmeye başlar. Şeriati'nin bakışıyla bu, bir "Firavunlaşma" sürecidir. Firavun, siyasi iktidarı mutlaklaştıran, kendini düzenin tek garantörü gören ve zulmü açık baskıyla değil, meşruiyet kılıfına bürünerek uygulayan bir bilinç hâlidir. Napoleon da aynısını yapar: Yedi Emir'i kendi çıkarına göre yorumlar, içki ve yatak yasaklarını "daha büyük iyilik" adına meşrulaştırır, kendini çiftliğin kurtarıcısı olarak sunar.

Şeriati'nin Firavun analizinde en tehlikeli nokta, zulmün açık değil örtülü olmasıdır. Napoleon da zulmünü hiçbir zaman doğrudan baskı aracı olarak sunmaz;

tam tersine, her kararı çiftliğin iyiliği için aldığını söyler. Yel değirmeni projesine önce karşı çıkar, sonra Snowball'u kovup onun planlarını çalar ve değirmeni kendi projesi olarak sunar. Hayvanlar bu çelişkiyi fark etmez, çünkü "Napoleon her zaman haklıdır." ilkesi çiftlikte sorgulanamaz bir kural hâline gelmiştir. Bu ilke, Firavun'un sorgulanamazlığının ta kendisidir. Artık Napoleon bir lider değil, bir ilkedir; bir varlık değil, bir bilinçtir.

Şeriati'nin tevhid inancı işte tam bu noktada Firavun'a karşı bir duruş olarak yükselir. Tevhid, yalnızca Tanrı'nın birliğine inanmak değil, aynı zamanda yeryüzünde hiçbir gücün mutlaklaştırılamayacağını, hiçbir liderin sorgulanamaz olamayacağını haykıran bir bilinçtir. Napoleon'un çiftliğinde ise tevhid bilinci ölmüş, yerini Napoleon kültü almıştır. Yedi Emir, sonunda tek bir ilkeye indirgenir: *"Bütün hayvanlar eşittir ama bazı hayvanlar diğerlerinden daha eşittir."* Bu cümle, Firavun'un zulmünün meşruiyet kılıfına bürünmüş hâlidir. Orwell'ın Napoleon karakteri, Şeriati'nin Firavun tanımının edebiyattaki en güçlü temsilcilerinden biridir. Çünkü ikisi de aynı gerçeğe işaret eder: Güç meşruiyet kılıfına bürünüp sorgulanamaz hâle geldiğinde zulüm kaçınılmaz olur. Tevhid bilinci zayıfladığında Firavun yeniden doğar.

Domuzlar ve Karun

Napoleon liderliğindeki domuzların hikâyesi, iktidar kadar ekonomik ayrıcalıkların da nasıl bir sınıf bilincine dönüştüğünü gözler önüne serer. Napoleon daha ilk gün-

lerden diğer domuzları kendine yaklaştırır. Görünürdeki gerekçe, domuzların diğer hayvanlardan daha zeki olması ve bu yüzden yönetimde söz sahibi olmaları gerektiğidir. Ama bu zekâ vurgusu giderek bir üstünlük iddiasına, oradan da ayrıcalıklı bir sınıfın meşrulaştırılmasına dönüşür. Bu düşünce, Ali Şeriati'nin Karun kavramıyla derin bir paralellik taşır. Şeriati'ye göre Karun, sadece zengin bir adam değil, servetiyle toplumu biçimlendiren, parayı kutsallaştıran ve gücü satın alabilen bir tiptir. Domuzlar da aynısını yapar: Önce zekâ temelinde bir üstünlük iddiası geliştirir, sonra bu üstünlüğü ekonomik ayrıcalıklarla pekiştirir ve en sonunda bu ayrıcalıkları sorgulanamaz bir hak olarak sunar.

Napoleon'a yakın domuzlar çiftlik evinde yaşamaya başlar. Oysa devrimin ilk günlerinde çiftlik evi insan zulmünün simgesiydi ve hayvanlar oraya asla girmeyeceklerine dair ant içmişti. Ama zamanla bu ant unutuldu ya da unutturuldu. Domuzların çiftlik evinde kalması, orada yemek yemesi, insanlar gibi yatakta uyuması, önce "zorunluluk"la, sonra "hak"la açıklandı. Squealer, durumu hayvanlara anlatırken domuzların, beyin gücüyle çiftliği yönettiğini, bu yüzden dinlenmeye ve iyi beslenmeye daha çok ihtiyaçları olduğunu söylüyordu. Bu söylem, Şeriati'nin Karun'a dair yaptığı önemli bir tespiti hatırlatıyor: Kur'an'da Karun, zenginliğini, "*Bu bana ilmim sayesinde verildi.*"[9] diyerek açıklar. Bu, sıradan bir kibir değil, mülkiyetin kutsanmasıdır. Domuzlar da aynı şeyi yapıyor: Sahip oldukları ayrıcalıkları kendi üstün

[9] Kasas, 28/78.

zekâlarına ve fedakârlıklarına bağlıyorlar. Oysa bu ayrıcalıklar aslında diğer hayvanların emeğiyle mümkün olmuştur.

Hikâye ilerledikçe domuzların ayrıcalıkları daha da belirginleşir: En iyi yemeği onlar yer, insan kıyafetleri giymeye başlar, yatakta uyur ve en önemlisi insanlarla ticari ilişkiler kurarak para biriktirmeye girişirler. Şeriati'nin, Karun analizinde üzerinde durduğu kritik eşik tam da burasıdır: Para ve mülkiyet işin içine girdiğinde ayrıcalıklı sınıf artık yalnızca siyasi bir güç değil, aynı zamanda ekonomik bir tahakküm aracı hâline gelir. Domuzlar, çiftliğin ürünlerini insanlara satar, karşılığında para kazanır ve bu parayı kendi aralarında paylaşır. Oysa bu ürünleri üreten, tarlalarda sabahlara kadar çalışan atlar, koyunlar ve diğer hayvanlardır. Şeriati'nin ifadesiyle Karun sistemi, insanı ikiye böler: Üreten ama sahip olamayanlar ve sahip olan ama üretmeyenler. Hayvan Çiftliği'nde de tam bu bölünme gerçekleşir.

Karun, tek başına tehlikeli değildir; ama Firavun'la ittifak kurduğunda toplumun her hücresine işler. Çünkü siyaset, zorla yönetir; para ise hem zorla hem de gönüllü rızayla. Hayvan Çiftliği'nde bu ittifak, Napoleon'la ona yakın domuzlar arasında kurulur. Napoleon, siyasi iktidarı temsil ederken, diğer domuzlar onun ekonomik ayrıcalıklardan pay alan destekçileri hâline gelir.

Şeriati'nin Karun eleştirisinin temelinde, tevhid inancının mülkiyet anlayışı yatar. Tevhid, mülkiyetin mutlak olmadığını, çünkü mutlak mülkün yalnızca Allah'a ait olduğunu öğretir. Mülk Allah'a aitse insan ancak emanetçidir ve emanetçi zulmedemez. Domuzlar ise bu

emanet bilincini tamamen yitirmiş; çiftliğin tüm varlığını kendilerine mal edip diğer hayvanların emeğini sömürmüş ve bu sömürüyü meşrulaştıracak ideolojiler üretmişlerdir. Sonuç olarak, Orwell'ın domuzlarıyla Şeriati'nin Karun'u arasındaki ilişki, iktidar kadar servetin de nasıl yozlaştırıcı bir güce dönüşebileceğini gösterir. Karun, yalnızca tarihte değil, gücün ve servetin kutsandığı her yerde yeniden doğar. Onu domuz kılığında da olsa tanımak, sorgulamak ve karşısında durabilmek tevhid bilincinin temel gereğidir.

Squealer ve Bel'am b. Bâûrâ

Squealer ile Şeriati'nin Bel'am b. Bâûrâ figürü arasında kurulacak ilişki, iktidarın meşrulaştırılması ve hakikatin nasıl tahakküm aracına dönüştüğü konusunda önemli bir anlayış sunar. Squealer, domuzlar içinde en dikkat çekici karakterdir, çünkü onun silahı fiziksel güç ya da doğrudan baskı değil, dil ve manipülasyondur. Görevi, hayvanları ikna ederek, korkutarak ya da pohpohlayarak Napoleon'a itaati sağlamak, sistemin güzelliklerini anlatmak ve iktidar lehine propaganda yapmaktır. Bunu başarır, çünkü hayvanlar çoğunlukla eğitimsiz ve bilinçsizdir, sorgulama yetileri köreltilmiştir. Ama Şeriati'nin Bel'am analizinden hareketle, mesele sadece eğitimsizlik değildir. Çiftlikte bilinçli hayvanlar olsa bile, sistemin koruyucuları olan köpekler her an devreye girmeye hazırdır.

Squealer'ın kullandığı dil, Şeriati'nin Bel'am için söyledikleriyle birebir örtüşüyor. Ağzından çıkan her cümle aslında ideolojik bir aygıt. *"Elbette hepimiz eşitiz ama ba-*

zı hayvanlar diğerlerinden daha eşittir." sözü, eşitlik ilkesini tamamen ortadan kaldırmadan içini nasıl boşaltabileceğinin en çarpıcı örneği. Şeriati'nin deyişiyle bu, hakikatin bilinip saptırılmasıdır. Çünkü Squealer da Bel'am gibi hakikati bilir. Devrimin ilk günlerinde hayvanlara öğretilen Yedi Emir'i, eşitlik ilkesini, özgürlük vaadini o da bilir. Ama bu bilgiyi sorumluluk olarak taşıyacağına, iktidarın hizmetine sunar. Bilgi onda özgürleştirici bir güç olmaktan çıkar, tahakküm aracına dönüşür.

Şeriati, Bel'am'ı anlatırken onun cehaletten değil, bilinçli tercihle saptığını vurgular. Bel'am'a ayetler verilmiştir, hakikati duymuş ve bilmiştir. Ama bu bilgiyi sorumluluk olarak taşıyacağına, onu bir imtiyaza dönüştürmüştür. Squealer da aynısını yapar. Devrimin idealleri ni bilir, Yedi Emir'i ezbere okur, hatta gerektiğinde yorumlar. Ne var ki bu yorumlama, hakikati ortaya çıkarmak için değil, gizlemek içindir. Domuzların yatakta yatmasını açıklarken "Yatakta yatmak yasaktı, ama yatak çarşaflarıyla yatmak yasak değildi." gibi safsatalara başvurur. Şeriati'nin deyişiyle bu, dinin ya da ideolojinin devrimci özünü söndürmek, onu mevcut düzenin bekçisine dönüştürmektir.

Squealer'ın en sık başvurduğu argüman korku siyasetidir: *"Yoldaşlar! Umarım hiçbiriniz Jones'un geri dönmesini istemezsiniz?"* Bu cümle, Şeriati'nin Bel'am analizindeki önemli bir noktayı akla getirir: Bel'am, zulmün ideoloğudur. Firavun, zor kullanır; Karun da servet üretir ama bu iki güç tek başına uzun süre ayakta kalamaz; çünkü insan vicdanı eninde sonunda zorbalığa karşı çıkar. İşte, tam burada Bel'am devreye girer: İtaati iman

gibi gösterir, sabrı direnişin alternatifi hâline getirir. Squealer da aynısını yapar. Jones'un geri dönme ihtimalini sürekli canlı tutarak hayvanların mevcut düzene razı olmalarını sağlar.

"Yoldaş Napoleon her zaman haklıdır."[10] sözü, Şeriati'nin Bel'am'a dair en sert eleştirilerinden birini akla getiriyor: Bel'am, Firavun'dan daha tehlikelidir. Çünkü Firavun, açık bir düşman olarak dururken; Bel'am ise kutsal bir maskeyle konuşur, söylemini dinle ya da ideolojiyle örter. Napoleon'un her zaman haklı olduğu söylemi de lideri sorgulanamaz kılar, eleştiriyi tamamen imkânsızlaştırır. Oysa Şeriati'nin tevhid inancı, hiçbir insanın, hiçbir gücün mutlaklaştırılamayacağını öğretir.

"Yoldaş Napoleon'un bilgeliği sayesinde bu zor günleri atlatıyoruz." cümlesi, Şeriati'nin Bel'am'ın bilgiyi iktidarın hizmetine sunması olarak tanımladığı durumun ta kendisidir. Napoleon'un bilgeliğinden söz edilir ama aslında bu bilgelik, diğer hayvanların emeği ve fedakârlığıyla mümkün olmuştur. Squealer bu gerçeği gizler, tersine çevirir; emekçilerin ürettiği değeri liderin bilgeliğine bağlar. Bel'am nasıl Allah'ın adını kullanarak zulmü meşrulaştırıyorsa, Squealer da bilimin adını kullanarak sömürüyü meşrulaştırır.

Şeriati'nin gözünde Bel'am bir tiptir: Hakikati bilen ama konforunu tercih eden aydın. Zulmü fark eden ama makamını kaybetmemek için susan din adamı. Squealer da bu tipin mükemmel bir örneğidir. O da hakikati bilir,

---

[10] George Orwell, *Hayvan Çiftliği.*

çünkü devrimin ilk günlerinde diğer domuzlarla birlikte Yedi Emir'i hayvanlara öğretmiştir. Ama iktidarın nimetlerinden faydalanmaya başlayınca bilgisini iktidarın hizmetine sunmayı seçer. Çünkü Squealer da çiftlik evinde yaşar, domuzlara ayrılan özel yiyeceklerden yer, Napoleon'a yakın olmanın ayrıcalıklarını tadar.

Şeriati'ye göre Bel'am, zulüm düzeninin üçüncü ayağıdır: Firavun yönetir, Karun finanse eder, Bel'am meşrulaştırır. Hayvan Çiftliği'nde de aynı yapıyı görürüz: Napoleon, yönetir; domuzlar, ekonomik ayrıcalıkları ellerinde tutar; Squealer ise bu düzeni meşrulaştırır. Squealer olmasa Napoleon'un zulmü çıplak kalır, domuzların serveti sorgulanır. Ama o konuşunca zulüm, kader, eşitsizlik imtihan, itaat fazilet olur. Hayvanlar zincirlerini kutsal sanarak taşır.

Şeriati'nin Bel'am eleştirisinin temelinde tevhid inancının özgürleştirici gücü yatar. Tevhid, insanı Allah'tan başka hiçbir otoriteye boyun eğmemeye çağırır. Oysa Bel'am, dini bu özgürleştirici çağrı olmaktan çıkarıp bir itaat dinine dönüştürür. Squealer da aynısını yapar: Devrimin ilk günlerindeki eşitlik ve özgürlük vaatlerini, bir itaat ve teslimiyet söylemine çevirir. Artık önemli olan, adalet değil, düzen; özgürlük değil, güvenlik; sorgulamak değil, itaat etmektir.

Sonuç olarak, Squealer karakteri, Şeriati'nin Bel'am b. Bâûrâ tipolojisinin edebiyattaki en güçlü temsilcilerinden biridir. O, bilgiyi iktidarın hizmetine sunan, hakikati bildiği hâlde saptıran, konforu uğruna sorumluluğunu terk eden bir aydın tipidir. Onun propagandası sayesinde Napoleon, sorgulanamaz bir lider; domuzlar, ayrıca-

lıklı bir sınıf; diğer hayvanlar ise bu düzeni kanıksayan bir kitle hâline gelir. Şeriati'nin çağrısı açıktır: Bel'amlaşmamak, bilgiyi iktidarın değil hakikatin hizmetine vermek. Çünkü bilgi ya özgürleştirir ya da köleleştirir. Squealer, bilgiyi köleleştirme aracı olarak kullanmayı seçmiş, böylece hem kendini hem de diğer hayvanları köleleştirmiştir.

Boxer ve Uyutulmuş Halk

George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği*'ndeki Boxer karakteri, hikâyenin belki de en trajik figürüdür. O, sıradan bir at değil; devasa cüssesi, sarsılmaz sadakati ve bitmek bilmeyen çalışma azmiyle emeğin vücut bulmuş hâlidir. Sabahın ilk ışıklarıyla ahırdan çıkar, gece karanlığı çökene kadar tarlalarda çalışır, en ağır yükleri sırtlanır, en zor işlerin üstesinden gelir. Onun gücü, çiftliğin ayakta kalmasının temel dayanağıdır; yel değirmeninin taşlarını o taşır, hasadı o toplar, keresteleri o çeker. O olmadan çiftliğin işleyemeyeceğini herkes bilir. Ama Boxer'ı Boxer yapan yalnızca fiziksel gücü değil, bu gücü nasıl ve kimin için kullandığıdır. Çalışır ama düşünmez, sadıktır ama sorgulamaz, itaat eder ama itiraz etmez. İşte, tam bu noktada Ali Şeriati'nin "uyutulmuş bilinç" olarak kavramsallaştırdığı toplumsal tip belirir.

Şeriati'ye göre, halkın zincire vurulmasının iki temel yolu vardır: Zorla ya da bilinçsiz bırakarak. Zor, açık baskıdır; demir parmaklıklar, silahlı bekçiler, acımasız cezalar. Ama zorun bir sınırı vardır; insanın dayanma gücü tükenince isyan eder, baskı arttıkça direnç de artar. Bu yüzden zor, uzun vadede sürdürülebilir bir tahak-

küm aracı değildir. Asıl etkili olan ikinci yoldur: Bilinçsiz bırakmak. İnsanları düşünmeye, sorgulamaya, eleştirmeye alıştırmamak, onlara "nasıl"ı öğretip "neden"i sordurmamak, emeği kutsayıp bilinci köreltmek. İşte bu bilinçsizlik, nesiller boyu süren bir teslimiyet üretir. Boxer, zorla çalıştırılan bir köle değildir sadece; o, kendi emeğini iktidarın devamı için gönüllü sunan bilinçsiz kitleyi temsil eder.

Boxer'ın trajedisi, güçsüzlüğü değil, düşüncesizliğidir. O son derece güçlüdür; kasları demir gibi, dayanıklılığı sınırsızdır ama bu muazzam gücün kimin hizmetinde olduğunu, neye yaradığını, nereye aktığını bilmez. Gücünün farkındadır ama anlamının farkında değildir. Bilinçsiz emek, zalimin en sağlam dayanağıdır. Çünkü zalim, halkın kas gücünden önce teslim olmuş zihnini ister. Kaslar zaten çalışır; asıl mesele, o kasları yöneten iradenin kime ait olduğudur. İrade teslim olmuşsa, kaslar ne kadar güçlü olursa olsun zalim için tehdit değil, nimettir.

Boxer'ın iki sloganı vardır: *"Daha çok çalışacağım."*[11] ve *"Napoleon her zaman haklıdır."*[12] İlk bakışta masum, hatta takdire şayan sözler bunlar; çalışkanlık erdemdir, sadakat güzeldir. Ama Şeriati'nin derinlikli bakışı bu sözlerin ardındaki trajediyi açığa çıkarır. *"Daha çok çalışacağım."* demek, mevcut düzeni sorgusuz kabullenmektir. Sorunun, çalışma azminde değil, sistemin adaletsizliğinde olabileceğini düşünmemektir. Oysa belki de daha az çalışmak değil, daha adil bir düzen için çalışmak ge-

[11] George Orwell, *Hayvan Çiftliği*.

[12] George Orwell, *Hayvan Çiftliği*.

rekir. *"Napoleon her zaman haklıdır."* ise sorgulamanın tamamen ölümüdür. Bu cümle, eleştiriyi imkânsız kılar, itirazı anlamsızlaştırır. Şeriati'nin diliyle söylersek, bu iki slogan, birlikte uyutulmuş bilincin manifestosunu oluşturur: Hiç sorgulamadan çalış ve hiç itiraz etmeden itaat et.

Şeriati, zulüm düzeninin yalnızca Firavun'la ayakta kalmadığını söyler. Firavun yönetir, Karun finanse eder, Bel'am meşrulaştırır; ama bunların hepsi, bu düzene inanan, onu sorgulamayan ve onun adına çalışan bir kitle olmadan işe yaramaz. Boxer, işte bu kitlenin ta kendisidir. Devrim günlerinde büyük bir coşkuyla insanlara karşı savaşmış, Jones'u kovmuş, özgürlük için mücadele etmiştir. Ama devrim kazanıldıktan sonra yeni iktidarla eski iktidar arasındaki farkı sorgulamamıştır. O, Firavun'u deviren ama yeni Firavun'un yükselişini fark etmeyen halktır. Çünkü bilinç, sadece devrim anında değil, devrimden sonra da gereklidir. Devrim anında bilinç, düşmanı tanımak için yeterlidir, ama devrim sonrasında dostla düşmanın yer değiştirdiğini görmek için de gerekir. Bilinç yoksa devrim, sadece iktidarın el değiştirmesidir.

Boxer'ın dramının en derin noktası, onun samimiyetidir. Gerçekten iyi niyetlidir, gerçekten çalışkandır, gerçekten sadıktır. Kötü niyetli değildir, tembel değildir, hain değildir. Ama samimiyet tek başına yeterli midir? Şeriati, burada çarpıcı bir ayrım yapar: "İyi niyetli cahil", zulüm düzeninin en kullanışlı malzemesidir. Çünkü kötülük, bilinçli olduğunda tehlikesi bellidir; ama iyilik, bilinçsiz olduğunda hem tehlikelidir hem de tehlikesi

gizlidir. Bilinçsiz iyilik, zalime hizmet ederken kendini fazilet sanır. Boxer, Napoleon'a hizmet ederken aslında çiftliğe, yoldaşlarına, devrime hizmet ettiğini düşünür. Oysa Napoleon'a hizmet, devrime ihanettir; ama Boxer bunu bilmez.

Boxer'ın sonu, bu trajedinin kaçınılmaz finalidir. Yıllarca çalışır, didinir, tükenir gider. Yel değirmenini inşa eder, hasatları toplar, çiftliği ayakta tutar. Ama gün gelir, onun da gücü tükenir; yaşlanır, hastalanır, çalışamaz hâle gelir. İşte o zaman yıllarca hizmet ettiği sistem onu bir yük olarak görmeye başlar. Ona bir kahraman gibi veda etmezler, bir kazanç kapısı olarak kullanırlar. Birkaç kuruş karşılığında mezbahaya gönderirler. Boxer'ın son anlarında sadakatle bağlı olduğu yoldaşları, onun feryatlarını duymazdan gelir. *"Napoleon her zaman haklıdır."* diyen at, sonunda Napoleon tarafından harcanır. İşte, uyutulmuş halkın kaderi budur: Emek verir, üretir, devrimi taşır; ama sistem güçlenip yerleşince ilk gözden çıkarılan yine o olur. Şeriati'nin acı tespitiyle: Bilinçsiz halk, önce kahraman ilan edilir, sonra harcanır. Önce omuzlarda taşınır, sonra sırtından vurulur.

Şeriati'nin tevhid anlayışı, Boxer'ın trajedisine ışık tutar. Tevhid, yalnızca Allah'ın birliğine inanmak değil, aynı zamanda yeryüzünde hiçbir beşerî otoritenin mutlaklaştırılamayacağını bilmektir. Boxer, tevhid bilincine sahip olsaydı *"Napoleon her zaman haklıdır."* demezdi; çünkü tevhid, hiçbir insanı, lideri ya da iktidarı sorgulanamaz kılmaz, aksine, eleştiriyi ibadet, sorgulamayı görev bilir. Ama Boxer'ın bilinci uyutulmuş, Napoleon'u putlaştırmıştır. Putlaştırılan her lider er ya da geç Fira-

vunlaşır; çünkü putlaştırılmak, insanı tanrılaştırmaktır, tanrılaştırılan insan ise kaçınılmaz olarak zulmeder.

Boxer'ın hikâyesi, bu yüzden sadece bir roman karakterinin değil, insanlık tarihinin tekrar eden trajedisidir. Güçlü olmak yetmez; gücün kime hizmet ettiğini bilmek gerekir. Çalışkan olmak yetmez; emeğin nereye aktığını görmek gerekir. Samimi olmak yetmez; samimiyetin kime yaradığını sorgulamak gerekir. Bilinç yoksa emek, zulmü büyütür; sorgulama yoksa sadakat de köleliğe dönüşür. Boxer, tüm iyi niyetine, çalışkanlığına ve sadakatine rağmen, zincirlerini taşıyan bir köleden ibarettir. Üstelik bu zincirleri kendi elleriyle, gönüllü taşımıştır. Şeriati'nin çağrısı işte bu noktada netleşir: Halk uyanmadıkça devrim tamamlanmaz. İktidarın el değiştirmesi, portrelerin yenilenmesi, marşların değişmesi, bayrakların inip kalkması yetmez. Gerçek devrim, bilincin uyanmasıdır. Bilinç uyanmadıkça her yeni iktidar, eskinin kopyası olmaya mahkûmdur. Çünkü bilinçsiz kitle, her türlü iktidarın malzemesidir.

Köpekler ve Sistemin Muhafızları

George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği*'ndeki köpekler, hikâyenin belki de en sessiz ama en etkili karakterleridir. Konuşmazlar, tartışmazlar, fikir beyan etmezler; ama varlıkları, çiftlikteki her hayvanın bildiği keskin bir gerçeği sürekli hatırlatır: İtaat etmeyenin başına gelecekleri. Onlar sıradan hayvanlar değildir; korkunun kurumsallaşmış hâli, şiddetin görünür yüzü, sistemin dişleri ve pençeleridir. Devrimin hemen ardından Napoleon'un yavru köpekleri alıp götürmesini kimse sorgulamaz;

herkes eğitilmek üzere götürüldüklerini düşünür. Ama gün gelir, o yavrular geri döndüğünde tanınmaz hâldedir: Sivri dişler, sert bakışlar, kuyruk sallamayan gövdeler, oyun oynamayan hayvanlar... Artık birey değil, mekanizmadırlar; canlı değil, silahtırlar. İşte, Ali Şeriati'nin "Sistemin Muhafızları" olarak kavramsallaştırdığı yapı tam da bu noktada görünür hâle gelir.

Şeriati'ye göre, hiçbir zulüm düzeni yalnızca ideolojiyle ayakta kalamaz. İdeoloji ikna eder, evet; ama ikna her zaman yeterli değildir. İnsanlar ikna olmayıp sorgulamaya ve itiraz etmeye başladıklarında devreye başka bir güç girer: Korku. Korku, itaat üretir ve itaat, sistemin devamlılığı için ideolojiden daha güvenilirdir. Çünkü ideoloji, tartışılabilir, sorgulanabilir, değiştirilebilir; ama korku tartışılmaz. Korku bedene yerleşir, zihni felç eder, iradeyi dondurur. İşte bu yüzden her sistem, kendini koruyacak bir muhafız sınıfı üretir. Bu muhafızların görevi, hakikati savunmak değil, düzeni korumaktır. Hakikatle düzen çeliştiğinde tereddüt etmeden düzenden yana tavır alırlar; çünkü onlar düzenin bekçileridir, varlık sebepleri düzenin devamıdır.

Köpekler tam da bu tarife uyar. Düşünmezler, çünkü düşünmek, itaati zayıflatır; sorgulamazlar, çünkü sorgulamak, emri tartışmaya açar; ahlaki muhasebe yapmazlar, çünkü ahlak bazen itaatle çelişir. Onlar için iyi, efendinin memnun olduğu; kötü de efendinin kızdığı şeydir. Kendi iyilik ve kötülük ölçütleri yoktur; vicdanları efendilerinin sesidir. Bu yüzden Napoleon'un emriyle kime saldıracaklarını, kimi kovalayacaklarını asla sorgulamazlar. Onlar için önemli olan, emrin içeriği değil,

kaynağıdır. Emir Napoleon'dan gelmişse doğrudur ve yapılmalıdır.

Şeriati, tarih boyunca Firavun'un sarayında yalnızca din adamlarının ve zenginlerin bulunmadığını söyler; bir de muhafızlar vardır. Onlar zulmün ideolojisini yazmaz ama uygulamasını yaparlar; felsefesini üretmez ama günlük pratiğini hayata geçirirler. Ellerini kirletirler ki sistem temiz görünsün. Domuzlar karar verir, köpekler uygular; domuzlar konuşur, köpekler susturur. Böylece zulüm iki katmanlı olur: Bir katmanda, görünen akıl, söylemler, vaatler, ideolojik açıklamalar; diğer katmanda ise görünmeyen şiddet, dişler, pençeler ve kan vardır. Çiftlikteki hayvanlar, Squealer'ın tatlı sözlerine kanmadıkları anlarda bile köpeklerin dişlerini hatırlarlar. Bu hatırlama, itaatin son güvencesidir.

Köpeklerin en tehlikeli yanı, bilinçsiz olmaları değil, bilinçlerini tamamen teslim etmiş olmalarıdır. Artık birey değil, bir mekanizmadırlar. Duyguları körelmiş, merhametleri sönmüş, vicdanları susmuştur. Merhametli bir muhafız, kurbanın gözlerine baktığında zulmü uygulayamaz; bu yüzden sistem onları hakikate değil, itaate odaklı yetiştirir. Ve sonuçta ne olur? Köpekler, devrimi koruduklarını sanır, oysa yeni Firavunluğu korurlar. Jones'un geri gelmemesi için çalıştıklarını düşünür, ama Napoleon'un tahakkümünü pekiştirirler. Şeriati'nin diliyle söylersek: Muhafız, hakikatin değil makamın bekçisi olduğunda zulmün en sağlam direğine dönüşür.

Tevhid bilinci açısından bakıldığında, köpeklerin varlığı şirkin en somut tezahürlerinden biridir. Çünkü tevhid, hiçbir beşerî otoritenin, mutlak; hiçbir gücün de

sorgulanamaz olmadığını, hiçbir korkunun Allah korkusunun yerini alamayacağını öğretir. Ama çiftlikte köpekler, hayvanlara Allah'tan başka korkulacak varlıklar olduğunu sürekli hatırlatır. Onlar görünür tanrılardır; dişleri, pençeleri ve havlamalarıyla. Onların korkusu, Allah korkusunun yerini alır. Hayvanlar, Allah'tan korkmayı unutur, köpeklerden korkmayı öğrenir. İşte bu, şirkin en derin hâlidir: Görünmez olanı unutup, görünür olana tapmak.

Köpekler bu yüzden sadece birer karakter değil, aynı zamanda birer semboldür. Her sistemin ürettiği baskı aygıtını temsil ederler: Polis, asker, istihbarat, gardiyan... Hangi isimle anılırsa anılsın işlev aynıdır: Korku üretmek, itaati sağlamak, düzeni korumak. Şeriati'nin çağrısı, işte bu aygıtların farkına varmaktır. Onların sadece birer araç olduğunu, asıl tehlikenin onları yönlendiren ellerde olduğunu bilmek. Ama aynı zamanda onların da insan olduğunu, eğitilip dönüştürüldüklerini, korkunun araçları hâline getirildiklerini unutmamak. Ve nihayet, bilinç uyandığında onların da kurtulabileceğini, dişlerini bırakıp yeniden yavru köpeklere dönüşebileceklerini hatırlamak.

Snowball ve Sorumlu Aydın

George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği*'ndeki Snowball karakteri, hikâyenin belki de en parlak figürüdür. O, sıradan bir domuz değildir; diğerleri gibi sadece iktidar ya da ayrıcalık peşinde koşmaz. Snowball, devrimin aklı, vicdanı ve gelecek tasavvurudur. Eski efendiyi devirmekle yetinmeyip yeni bir bilinç inşa etmeye çalışan na-

dir figürlerdendir. Bu yönüyle, Ali Şeriati'nin hayatı boyunca tasvir ettiği, özlemini çektiği ve uğruna mücadele verdiği "Sorumlu Aydın" tipine şaşırtıcı derecede benzer. Snowball, tıpkı Şeriati'nin idealindeki aydın gibi, sadece eleştirmekle kalmaz, aynı zamanda inşa eder; yalnızca yıkmaz, kurar da.

Snowball'u diğer domuzlardan ayıran en belirgin özellik, bitmek bilmeyen öğrenme ve öğretme tutkusudur. Sürekli kitap okur, planlar çizer; ama bu okuma ne sadece kendini geliştirmek ne de diğer hayvanlar üzerinde tahakküm kurmak içindir. O, kendisiyle birlikte diğer hayvanların da öğrenmesini, bilinçlenmesini ister. Çünkü Snowball bilir ki devrim, yalnızca bir kapıyı kırmak değildir; asıl mesele, o kapının ardındaki zihniyeti değiştirmektir. İnsanlar kovulmuştur ama insan zihniyeti, alışkanlıkları, hırsları hâlâ oradadır. Bilinç değişmezse iktidar sadece el değiştirir; domuzlar da tıpkı insanlar gibi davranmaya başlar. Snowball'un karşı çıktığı işte budur: O, iktidarın değil zihniyetin değişmesini ister.

Şeriati'nin ısrarla vurguladığı gibi: "Devrim, yönetici kadronun değişmesi değil, insanın değişmesidir." Bir toplumda iktidar el değiştirebilir, bayraklar yenilenebilir, marşlar değiştirilebilir, anayasalar baştan yazılabilir. Ama insanın iç dünyası, alışkanlıkları, değerleri, inançları aynı kalırsa bu sadece bir kısır döngüdür; eski zulüm yeni bir kılıfla geri döner. Snowball'un çabası tam olarak bu döngüyü kırmaktır. O, hayvanların sadece karınlarının doymasını değil, zihinlerinin uyanmasını ister; sadece rahat etmelerini değil, özgürleşmelerini ister. Çünkü bilir ki gerçek özgürlük, bilinçle başlar.

Yel değirmeni projesi işte bu yüzden Snowball için hayati önem taşır. Ona göre, yel değirmeni yalnızca bir teknik proje değil, aynı zamanda bir varoluş projesidir. Amacı elektrik üreterek hayvanların çalışma süresini azaltmak ve böylece onlara düşünüp sorgulayacak zaman kazandırmaktır. Çünkü bilinç boş zamanda yeşerir. Sürekli çalışan, yorulan, tükenen bir halk düşünemez. Şeriati'nin diliyle söylersek: Aç bırakılan insan nasıl köleleştirilirse, sürekli meşgul edilen, yorulan, tüketilen insan da bilinçsiz bırakılır. Açlık, bedeni köleleştirir; yorgunluk ise zihni.

Şimdi bu noktada Şeriati'nin derin felsefi kavramlarından biri devreye girer: "İnsanın dört zindanı". Şeriati, insanın özgürleşmesinin önündeki dört temel engelden söz eder: Tarih, toplum, doğa ve en son olarak insanın kendisi. İlk üç zindan, dışsal kuşatmalardır. İnsan, tarihi tarafından belirlenir; toplumun kalıplarıyla şekillenir; doğanın zorunluluklarına mahkûmdur. Bu üç zindandan kurtuluşun yolu Şeriati'ye göre, bilimdir. Bilim, insanın, tarihi anlamasını, toplumu dönüştürmesini ve doğa karşısındaki çaresizliğini azaltmasını sağlar. Snowball'un yel değirmeni işte tam bu noktada anlam kazanır. O, doğanın zorunluluğunu kırmak, rüzgârı hayvanlara hizmet eden bir dosta dönüştürmek ister. Bu, teknik olduğu kadar varoluşsal bir hamledir; çünkü doğa üzerindeki bu zafer, hayvanın kendine olan güvenini arttırır, onu pasif kurban konumundan çıkarıp aktif bir özne hâline getirir.

Fakat dördüncü zindan, Şeriati'nin analizinde en derin ve en zorlu olandır: İnsanın kendi iç zindanı. Korku-

ları, alışkanlıkları, konfora düşkünlüğü, itaate yatkınlığı, sorumluluktan kaçışı... İnsan bazen zincirlerini sever, çünkü zincir, sorumluluğu ortadan kaldırır. Zincirli olan, seçim yapmak, karar vermek, risk almak zorunda değildir; sadece itaat eder ve bu itaat ona garip bir güven verir. Snowball'un asıl hedefi, işte bu dördüncü zindanı kırmaktır. Hayvanlara düşünme ve sorgulama imkânı tanımak, onları yalnızca üretken değil, bilinçli kılmak ister. Çünkü bilinç, son zindanı kırmanın tek yoludur. İnsan, kendini tanımadan, korkularını yenmeden, alışkanlıklarını sorgulamadan özgür olamaz.

Snowball'un tüm bu çabaları, onu çiftlikte en sevilen ama aynı zamanda en tehlikeli figür hâline getirir. Hayvanlar onu sever, çünkü onlara değer verir, eğitmeye çalışır, dertleriyle ilgilenir. Ama iktidar için o tehlikelidir; çünkü bilinçli kitlenin yönetilmesi zordur. Sorgular, itiraz eder, eleştirir, lideri putlaştırmaz, söylenen her şeye inanmaz. İşte, Napoleon ve yandaşlarının Snowball'dan korkmasının asıl nedeni budur. Snowball'un ne fiziksel gücü ne silahlı köpekleri ne de Squealer gibi bir propagandist yeteneği vardır. Onun tek silahı fikirleridir. Ve fikirler, dişlerden daha keskindir.

Snowball'un trajedisi, devrimi ileri taşımak isterken devrimin onu geride bırakmasıdır. Fikirleri çalınır, projeleri sahiplenilir ama ruhu öldürülür. Yel değirmeni projesi, Snowball kovulduktan sonra Napoleon tarafından sahiplenilir. Değirmen inşa edilir, evet, ama amacı değiştirilir. Snowball'un hayal ettiği gibi hayvanların daha az çalışıp daha çok düşünmesi için değil; domuzların daha çok kazanması, tüketmesi ve ayrıcalık elde et-

mesi için kullanılır. Teknik ilerler ama bilinç geriler; üretim artar ama özgürlük azalır. İşte, Şeriati'nin uyardığı nokta tam da budur: Bilim, özgürleştirebilir, ama iktidarın elinde tahakküm aracına da dönüşebilir. Teknik tek başına kurtuluş getirmez; önemli olan, onun hangi amaçla, kimin için, nasıl kullanıldığıdır.

George Orwell'in Snowball'u ile Ali Şeriati'nin insanın dört zindanından kurtuluş çağrısı burada kesişiyor. İki düşünür de şu gerçeği haykırır: Kurtuluş iki aşamalıdır. Önce doğanın ve zorunluluğun zincirlerini kırmak gerekir. Ama bu yetmez. İkinci adım daha zordur: İçimizdeki korku ve konfor zincirlerini kırmak. Snowball, ilk adımı atar: Bilimi kullanır, teknolojiyi getirir, doğayı kontrol altına almak ister. İkinci adımı da atmak ister: Eğitimle, tartışmayla, bilinçlendirmeyle hayvanların iç zindanlarını kırmak. Ama sistem ikinci adımdan korkar; çünkü o, iktidarın meşruiyetini sorgular. Bu yüzden sistem, Snowball'u tasfiye eder.

Şeriati'nin çağrısı burada da yankılanır: Aydının görevi, kazanmak değil, doğruyu söylemektir. Snowball kaybetti ama doğruyu söyledi. Hayvanlara bir alternatif, bir yol, bir hayal gösterdi. Ve bu hayal bir gün gerçek olabilir. Çünkü tarih, yalnızca kazananların hikâyesi değil; aynı zamanda kaybedenlerin hayallerinin hikâyesidir. Ve bazen kaybedenlerin hayalleri, kazananların zaferlerinden daha uzun yaşar. Snowball işte bu yüzden önemlidir. O sadece bir edebiyat karakteri değil; her çağda, her coğrafyada, her sistemde yeniden doğan bir bilinçtir. Ve belki de en önemlisi, bize şunu hatırlatır: Devrim, yalnızca sokaklarda kazanılmaz, aynı zamanda

zihinlerde kazanılır. Zihinlerde kaybedilen devrim, sokaklarda kazanılsa bile eninde sonunda yenilir.

George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği* ile Ali Şeriati'nin düşünce dünyası arasında kurduğumuz bu paralellik sonrasında artık sonuca varmanın zamanıdır. Yaptığımız eşleştirmeler gelişigüzel benzetmeler ya da zorlama analojiler değil; iki farklı coğrafyada, iki farklı dilde, iki farklı kültürel gelenekte ve disiplinde üretilmiş metinlerin, iktidarın doğasına dair aynı gerçeği teşhis ettiğini gösteriyor. Orwell, bunu bir çiftlikte geçen hayvan hikâyesiyle, alegorik bir dille anlatırken; Şeriati ise Kur'ani kavramları çağdaş yorumla dirilterek tarihsel figürleri evrensel tiplere dönüştürür. Biri, edebiyatın gücüyle; diğeri ise teolojik felsefenin derinliğiyle aslında aynı şeyi haykırır: Zulüm, tesadüfi değil, örgütlüdür; baskı, rastgele değil, sistemlidir; sömürü, gelişigüzel değil, yapısaldır.

Orwell'ın çiftliğindeki her karakter, Şeriati'nin tarih sahnesinde teşhis ettiği figürlerle derin bir yapısal benzerlik taşır. Napoleon'la Firavun arasındaki ilişki, siyasal iktidarın nasıl mutlaklaşıp sorgulanamaz hâle geldiğini gösterir. Domuzlarla Karun arasındaki paralellik, ekonomik ayrıcalıkların nasıl bir tahakküm aracına dönüştüğünü açığa çıkarır. Squealer'la Bel'am arasındaki benzerlik, hakikatin nasıl saptırıldığını ve bilginin iktidarın hizmetine nasıl sunulduğunu gözler önüne serer. Köpeklerle sistemin muhafızları arasındaki ilişki, korkunun kurumsallaşmasını anlatır. Boxer'la uyutulmuş halk arasındaki bağ, emeğin bilinçsizce sömürülüşünü gösterir. Snowball'la sorumlu aydın arasındaki paralellik ise bi-

lincin nasıl tehlikeli görüldüğünü ve susturulduğunu açığa çıkarır.

Tüm bu eşleşmeler bize şu gerçeği haykırır: Anlatılan şey belli bir dönem, coğrafya ya da rejim değil, bir düzendir. İnsanlık tarihi boyunca farklı kılıflarla, isimlerle ve sloganlarla tekrar tekrar sahneye çıkan bir düzen. Bu düzenin değişmez üç ayağı vardır: Siyasal güç, ekonomik güç ve ideolojik meşruiyet. Firavun yönetir, Karun finanse eder, Bel'am meşrulaştırır. Napoleon domuzları toplar, Squealer propagandayı yapar, köpekler korkuyu üretir. Bu üç ayak birleştiğinde sistem tamamlanır, zulüm kalıcılaşır, sömürü doğallaşır.

Şeriati'nin en çarpıcı tespitlerinden biri, bu üçlü yapının birbirini nasıl tamamladığıdır. Firavun tek başına ayakta kalamaz, çünkü çıplak zor er ya da geç dirençle karşılaşır. Karun tek başına yetmez, çünkü servet, meşruiyet olmadan sıradan bir hırsızlık gibi görünür. Bel'am tek başına işe yaramaz, çünkü söz, güç ve servetle desteklenmezse etkisiz kalır. Ama bu üçü birleştiğinde ortaya çıkan şey sıradan bir zulüm değil, bir medeniyet krizidir. Çünkü insanlar, zulmü, kader; eşitsizliği, imtihan; sessizliği ise erdem sanır. Asıl yıkım işte burada başlar: Zulmün doğallaştığı, sömürünün kanıksandığı, itaatin fazilet sayıldığı yerde insanlık ölür.

Orwell'ın çiftliği de tam olarak bunu anlatır. Devrim, umutla başlar; hayvanlar, Jones'u kovduklarında gerçekten özgürleştiklerini sanır. Ama zamanla görürler ki sadece efendi değişmiştir: Jones gitmiş, Napoleon gelmiş; insanlar gitmiş, domuzlar gelmiştir. Ahır aynı ahır, tarla aynı tarla, çalışma aynı çalışmadır. Hatta daha kötüsü,

devrim öncesinde ne bekleyeceklerini bilirlerken şimdi belirsizlik içindedirler. Oysa fark edemedikleri şey, sorunun Jones olmadığıdır. Sorun, Jones'u mümkün kılan yapıdır; bir canlının diğerine tahakkümünü doğal kılan zihniyettir. Jones gitmiş olabilir ama o zihniyet domuzların bedeninde yeniden dirilmiştir. İşte bu yüzden devrim tek başına kurtuluş değildir; çünkü bilinç uyanmazsa eski efendinin yerine yenisi geçer. Yeni efendi, devrimi kullanarak meşruiyet kazandığı için eskisinden daha acımasız olabilir.

Şeriati'nin uyarısı işte tam bu noktada anlam kazanır. Tarih boyunca nice devrimlerin, ayaklanmaların, başkaldırıların nasıl yeni despotluklara dönüştüğünü anlatır. Sebep hep aynıdır: Bilinç uyanmamıştır. İnsanlar zincirlerini kırmak için ayaklanmış ama kırdıkları zincirlerin yerine yenilerini takmışlardır. Çünkü asıl zincir, bileklerinde değil, zihinlerindedir. Asıl kölelik, bedenlerinin değil, bilinçlerinin köleliğidir. Beden özgür olabilir ama zihin hâlâ itaate programlanmışsa, o beden er ya da geç yeni bir efendi bulur. Boxer'ın trajedisi işte budur: O bedenen özgürdür, kimse onu zorla çalıştırmaz. Ama zihnen köledir, çünkü *"Napoleon her zaman haklıdır."* der. Bu zihinsel kölelik, bedensel kölelikten daha kalıcı, daha derin ve daha tehlikelidir.

Sonuç olarak, bu analizden çıkarılacak ders açıktır: İsimler değişir ama roller değişmez. Mekân değişir ama düzen değişmez. Zaman değişir ama yapı değişmez. Tarih, aynı tipleri farklı kostümlerle sahneye çıkarır durur. Bu yüzden mesele, Napoleon'u tanımak değil, Firavunluğu tanımaktır. Karun'u görmek değil, servetin nasıl ta-

hakküme dönüştüğünü anlamaktır. Bel'am'ı suçlamak değil, hakikatin nasıl susturulduğunu fark etmektir. Köpeklerden korkmak değil, korkunun nasıl kurumsallaştığını görmektir. Boxer'a acımak değil, bilinçsizliğin nelere mal olduğunu kavramaktır. Snowball'un yasını tutmak değil, onun fikirlerini yaşatmaktır.

Bu uzun analizden geriye tek bir cümle kalacaksa o da şudur: Gerçek devrim, iktidarın el değiştirmesi değil, bilincin uyanmasıdır. Çünkü bilinç uyanmadıkça çiftlik değişir, efendi değişir, slogan değişir ama zincir aynı kalır. O zincir aynı kalır, çünkü insanın zihnindedir, korkularındadır, alışkanlıklarındadır, konforundadır. Ve o zincir ancak bilinçle kırılabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MODERN "HAYVAN ÇİFTLİKLERİ"

Güncel Bir Okuma ve Çıkış Yolu

George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği* romanı yazılalı neredeyse seksen yıl oldu. O günden bugüne çok şey değişti: Duvarlar yıkıldı, imparatorluklar dağıldı, teknoloji hayatın her alanına nüfuz etti. Ama değişmeyen bir şey var: Anlatılan düzenin ta kendisi. Zulüm biçim değiştirir ama özünü korur. Dün bir çiftlik vardı, bugün şehirler var; dün ahırlar vardı, bugün cam plazalar, ışıltılı medya kuleleri, sessiz veri merkezleri var. Dün domuzlar vardı, bugün kravatlı yöneticiler, ekranlardan konuşan yorumcular, bizim adımıza düşünen algoritmalar var. Her şey değişti, dönüştü, "gelişti" belki; ama düzen aynı kaldı. Yalnızca kılık, dil ve mekân değiştirdi. Öz aynı.

Modern dünyada çiftlikler yıkılmadı, yalnızca görünmez oldular. Duvarları yıkıldı belki ama sistem daha karmaşık ve iç içe geçmiş bir hâlde varlığını sürdürüyor. Çiftlik artık dört duvar arasında değil; çünkü modern iktidar insanı fiziksel olarak kapatmak zorunda değil. Onu gönüllü olarak kapanacağı bir alan yaratmayı başardı: Arzular, korkular, alışkanlıklar, tüketim kalıpları, sosyal medya algoritmaları... İşte, yeni çiftliğin görünmez duvarları.

Eskiden insanı kırbaçla çalıştırırlardı, şimdi tüketim arzusuyla. Eskiden insan açlık korkusuyla boyun eğerdi, şimdi statü kaybetme, yoksullaşma, "geride kalma" korkusuyla. Eskiden asker korkusuyla susardı, şimdi sosyal dışlanma, linç edilme, görülmeme korkusuyla. Eskiden fiziki sürgün vardı, şimdi işten çıkarılma, sektörden dışlanma, itibarsızlaştırma. Eskiden açık zor vardı, şimdi incelikli rıza. Eskiden demir parmaklıklar vardı, şimdi ekranlar, reklamlar, "beğen" butonları. Ama sonuç aynı: İtaat. Belki daha gönüllü, daha içselleştirilmiş, daha "özgür iradeyle" seçilmiş bir itaat. Ama yine de itaat.

"Ama biz özgürüz!" diyeceksiniz. *"Oy kullanıyoruz, istediğimizi söyleyebiliyoruz, istediğimiz kıyafeti giyiyoruz, istediğimiz müziği dinliyoruz!"* Evet, tüm bunları yapabiliyorsunuz. Peki, ne söylüyorsunuz? Ne giyiyorsunuz? Ne dinliyorsunuz? Size öğretileni, gösterileni, gündem yapılanı, dayatılanı. Reklamlarla, dizilerle, fenomenlerle, algoritmalarla size "özgür iradenizle" seçtiğinizi sandığınız şeyleri seçtiriyorlar. Modern çiftliklerin en büyük başarısı, insanlara zincirlerini sevdirerek bağlamasıdır. Köle olduğunu fark etmeyen insan, zincirini kutsar, onu bir süs gibi boynunda taşır, hatta onunla gurur duyar.

Üç güç, tıpkı dün olduğu gibi bugün de el ele çalışıyor. Dün Firavun, Karun ve Bel'am vardı; bugün isimleri değişti, kimlikleri gizlendi ama işlevleri aynı.

Siyasal güç hâlâ var, hatta belki eskisinden daha fazla. Devletler devasa büyüdü, teknolojikleşti, dijitalleşti. Artık yalnızca bedeninizi değil, ruh hâlinizi, niyetlerinizi, hatta sizin bile farkında olmadığınız arzularınızı yönetiyorlar. Sizi, kendinizi tanıdığınızdan daha iyi tanıyorlar: Neyi

sevdiğinizi, neye öfkelendiğinizi, neyden korktuğunuzu, hangi saatte uyuduğunuzu, kiminle görüştüğünüzü, ne aradığınızı biliyorlar. Bu bilgi, modern çağın en büyük iktidar aracı. Firavun’un sopası kırıldı belki ama eline bir akıllı telefon verildi. Ve o telefon, onun adına sizi gözlüyor, kaydediyor, analiz ediyor, yönlendiriyor.

Ekonomik güç hâlâ var, hatta belki daha yoğun. Servet, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar az elde toplanmış durumda. İnsanlar çalışıyor, didiniyor, tükeniyor ama sahip olamıyor; üretiyor ama ürettiğine hükmedemiyor; tüketiyor ama bir türlü doymuyor. Modern çiftliğin en büyük silahı tüketimdir. İnsan sahip olduğunu sandıkça aslında sahip olunan olur. Ev sahibidir ama ev bankanın ipoteğindedir; arabası vardır ama o araba bir markanın prestij tuzağıdır; telefonu vardır ama o telefon onu gözetleyen bir cihazdır. Mülk edindikçe insan aslında mülk altına girer. Bu süreçte markalar yeni putlar hâline gelir; artık taştan putlara değil, logolara, sembollere, imajlara secde edilir. Karun’un hazineleri bugün dijital paralar, kripto varlıklar, yatırım fonları olarak karşımızda. Karun’un *“Bu servet bana ilmim sayesinde verildi.”* söylemi, bugün *“Bu başarıyı kendi yeteneğimle, kendi çalışmamla elde ettim”*e dönüşmüş durumda. Bireysel başarı miti, modern Karun’ların en büyük meşruiyet kaynağı.

İdeolojik güç hâlâ var, hatta belki daha etkili. Medya, sosyal medya, kanaat önderleri, fenomenler, ekran yüzleri, uzmanlar, yorumcular... Modern Bel’amlar işte bunlar. Hakikati eğip büküyor, onu tanınmaz hâle getiriyorlar; gerçeği değil algıyı yönetiyorlar. Bir yalanı bin kez tekrarlayarak doğruya dönüştürüyor, bir gerçeği bin kez

görmezden gelerek yok ediyorlar. İnsanlar artık düşünmüyor, yalnızca paylaşıyor; sorgulamıyor, yalnızca beğeniyor; hakikat aramıyor, yalnızca trend'i takip ediyor. Ne düşüneceklerini, ekranlardan; ne hissedeceklerini, dizilerden; ne isteyeceklerini de reklamlardan öğreniyorlar. Bel'am'ın dili bugün algoritmaların dilinde yaşıyor; kandırması "size özel" içeriklerde, vaatleri ise "daha iyi bir versiyonunuz" reklamlarında yankılanıyor.

Modern Napoleon kim? Artık tek bir kişi değil, bir zihniyettir: İktidarı bırakmamak için her şeyi meşrulaştıran zihniyet. Bir şirket yöneticisi, siyasi lider, bürokrat, hatta bir aile reisi olabilir. "Ben olmazsam bu iş yürümez!" diyen, kendini vazgeçilmez gören, eleştiriye tahammülü olmayan, herkesi kendine bağımlı kılmaya çalışan zihniyettir. Modern Napoleon, eski Napoleon'dan daha tehlikelidir, çünkü daha görünmezdir; onu teşhis etmek zordur. Demokratik seçimlerle, halkın oylarıyla işbaşına gelmiş olabilir. Ama iktidara geldikten sonra onu bırakmamak için her yolu meşru görmeye başlar. İşte o an Firavunlaşma başlar.

Modern çiftlikte domuzlar yani Karunlar kim? Onlar cam kulelerin tepesinde oturan, ellerindeki servetle milyonların kaderini belirleyen görünmez eller. Artık sadece birer zengin değil, birer sistemdir onlar. Sahip oldukları şirketler, holdingler, yatırım fonlarıyla sadece mal mülk biriktirmezler; aynı zamanda siyaseti yönlendirir, medyayı satın alır, kültürü şekillendirir, hatta duygularımızı bile tüketim nesnesine dönüştürürler. "Başarı" adı verilen modern putun başrahipleridir onlar. Oysa o servet, binlerce Boxer'ın sırtında yükselir; terleriyle yoğru-

lur, emekleriyle büyür. Ama Boxerlar bunu görmez. Çünkü modern domuzlar öyle bir sistem kurmuştur ki insanlar kendi sömürülüşlerini başarı hikâyesi sanır, bir gün kendilerinin de o cam kulelerin tepesine çıkacağını hayal eder. Ve bu hayal, zincirlerini sevmeleri için yeterlidir.

Modern çiftlikte Squealer kim? Televizyonlardaki yorumcular, gazetelerdeki köşe yazarları, sosyal medya fenomenleri. Manipülatif medya dili, “uzman görüşü” adı altında sunulan ön yargılar, “tarafsız habercilik” maskesiyle yapılan yönlendirmeler. Modern Squealer her gün ekranlara çıkar, size ne düşüneceğinizi söyler. Ama bunu öyle bir üslupla yapar ki kendi düşünceniz sandığınız şeyin aslında onun düşüncesi olduğunu fark etmezsiniz. İstatistikler üretir, anketler yapar, kamuoyu yoklamaları düzenler ve tüm bunları “gerçek budur” diye size sunar. Oysa o, gerçeği değil, iktidarın istediği gerçeği sunar. Modern Squealer’ın en büyük başarısı, size kendi adınıza düşündüğünüzü hissettirirken, aslında sizin adınıza düşünmesidir.

Modern çiftlikte köpekler kim? Onlar sadece üniformalı güvenlik görevlileri değil; aynı zamanda kameralar, yüz tanıma sistemleri, sosyal kredi puanları, dijital gözetim ağları. İnternet geçmişiniz, beğenileriniz, paylaşımlarınız, algoritmaların sizin hakkınızda tuttuğu dosyalar... Modern köpekler, dişlerini nadiren gösterir, çünkü varlıklarını her an hissedersiniz. Bir yanlış adım attığınızda sistemin sizi nasıl cezalandıracağını bilirsiniz. O ceza hapis olmayabilir; işten atılma, itibar kaybı, sosyal çevreden dışlanma olabilir. Ama sonuç aynıdır: Susturulmak. Modern köpekler havlamaz, veri toplar. Ve on-

ların sessizliği, eski köpeklerin havlamasından daha korkutucudur.

Modern çiftlikte Boxer kim? Ofislerde günde on iki saat çalışan, mesaiye kalan, hafta sonları iş yetiştiren, "Ben daha çok çalışacağım." diyen ama neden, kime, ne için çalıştığını sorgulamayan emekçidir. Kariyer basamaklarını tırmanırken aslında kendi sırtındaki yükü ağırlaştırdığını fark etmez; "şirket ailesi"nin parçası olduğunu sandıkça bir numaraya, bir istatistiğe dönüştüğünü görmez. Modern Boxer, tükenmişlik sendromu yaşar, depresyona girer, anksiyete krizleri geçirir. Ama tüm bunları kişisel sorunları sanır. Oysa onunki sistemin sorunudur. Ama sistem, onun sorununu bireyselleştirir, terapiye havale eder, ilaçlarla bastırır. Modern Boxer'ın sonu, tıpkı eski Boxer gibidir: Kullanılır, tüketilir, atılır. Yeter ki yerine yenisi bulunsun.

Modern çiftlikte Snowball kim? Üniversitelerde doçent, araştırma görevlisi, bağımsız araştırmacı. Kitaplar yazar, makaleler üretir, konferanslar verir. Sistemin çarpıklıklarını görür, teşhis eder, anlatır. Ama sesi ya medyada yer bulamaz ya da bulduğunda çarpıtılır. "Riskli" bulunur, "marjinal" ilan edilir, "provokatör" diye etiketlenir. Projeleri kesilir, fonları durdurulur, işine son verilir. Modern Snowball, sürgüne gönderilmez belki ama "akademik özgürlük" adı altında susturulur. Ona "objektif ol" derler, yani "sistemi eleştirme" demek isterler; "bilimsel kal" derler, yani "sorgulama" demek isterler. Modern Snowball, tıpkı eski Snowball gibi sistem için tehlikelidir. Çünkü insanlara düşünmeyi öğretir. Ve düşünen insan, itaat etmeyen insandır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİLİNÇLİ TEVHİD TEORİSİ

Bir Özgürlük ve Bilinç Felsefesi

Bilinçli Tevhid Teorisi, insanın yalnızca Allah'ı mutlak otorite olarak kabul etmesi ve hiçbir beşerî otoriteyi –ister siyasi ister ekonomik ister entelektüel ister kurumsal olsun– sorgulanamaz bir güç olarak görmemesi üzerine kurulu radikal bir özgürlük anlayışıdır. Bu kavram, bir inanç sisteminden çok daha fazlasıdır; o, bir varoluş kırılmasıdır: İnsanın kendi iradesiyle zincirlerini fark etmesi ve bu zincirlerin her bir halkasını 'Lâ' diyerek reddetmesidir. Bilinçli Tevhid Teorisi hem geçmişte hem de günümüzde var olan tüm tahakküm sistemlerine kökten bir eleştiri yöneltir. Dahası, bu eleştiriyi yapmakla kalmaz, insana bu kıskaçtan nasıl sıyrılacağının haritasını sunar. Amacı, insanın kendine yabancılaşmasını, Ali Şeriati'nin deyimiyle alinasyonu ortadan kaldıracak, onu sahte otoritelerin boyunduruğundan kurtaracak ve gerçek anlamda özgür kılacak bir toplumsal düzenin temellerini atmaktır.

Günümüz insanı, açık ya da örtük biçimde işleyen devasa bir sömürü düzeninin göbeğinde yaşamaktadır. Ancak bu sömürünün en trajik yanı, sömürülenlerin çoğunun bunu fark edememesidir. İnsanlar sistem tarafından yönlendirilmekte, fakat bu yönlendirmenin bilinci-

ne varamamaktadır. Tıpkı suyun içinde yaşayan bir balığın suyu fark edememesi gibi, modern birey de içine doğduğu, onu şekillendiren, arzularını programlayan ve korkularını yöneten bu görünmez mekanizmayı algılamaz olmuştur. Oysa sistem, onun düşüncelerini, arzularını, korkularını ve hayallerini bir nakış gibi işlemekte, ona sahte hedefler sunmakta ve gerçek özgürlüğünün önünde görünmez duvarlar örmektedir. George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği*'nde ve *1984*'te resmettiği o ürkütücü kehanet ile Ali Şeriati'nin Firavun, Karun ve Bel'am üçlüsüyle anlattığı yapısal bozulma, aslında aynı gerçeğe işaret eder: Zulüm, sadece kötü niyetli yöneticilerin eseri değildir; sistemin kendi doğasında vardır. Bu yüzden isimler değişir, bayraklar değişir, devrimler birbirini kovalar ama zihniyet dönüşmezse, çiftliğin kapısındaki tabela da değişse, yeni efendiler eski kırbacı aynı şiddetle sallar.

Peki, insan neden sömürüldüğünü fark etmez ve neden içinde bulunduğu düzeni sorgulamaz? İşte, asıl soru budur. Tarihsel olarak sembolleştirilen Firavun, Karun ve Bel'am üçlüsü, günümüz dünyasında o kadar içselleştirilmiştir ki insanlar artık onların varlığını fark etmez olmuştur. Dahası, insanlar yalnızca bu otoritelere boyun eğmekle kalmaz, aynı zamanda kendi küçük dünyalarında bu yapıyı yeniden üretirler. Her birey, gücü ölçüsünde kendi Firavun'u olup yönetmeye, kendi Karun'u gibi servet biriktirmeye, kendi Bel'am'ı gibi bilgiyi tahakküm aracına dönüştürmeye çalışır. Bu durum, sistemin kendini sürekli yeniden üretmesinin temel mekanizmasıdır.

Bilinçli Tevhid Teorisi, bireyin sistem tarafından nasıl yönlendirildiğini ve aynı zamanda sistemi nasıl yeniden ürettiğini dört temel aşamada açıklar. Birinci aşama, Firavunlaşmadır, yani statü ve saygınlık arayışı. İnsanlar toplum içinde saygınlık kazanmak için diplomalar alır, yapay ilişkiler kurar, kurumlarda yükselmeye çalışır. Ancak bu çaba, bireyin kendi öz isteğinden değil, sistemin dayattığı değerlerden kaynaklanır. İnsan, bu statülerin peşinde koşarken kendini sistemin bir parçası hâline getirir ve yükseldikçe altındakileri ezmeye başlar, kendi küçük dünyasının Firavun'u olur. İkinci aşama, Karunlaşmadır, yani servet ve mülk arayışı. İnsan, maddi kazanç ve mülk edinme arzusuyla hareket eder. Kapitalist sistem, sürekli daha fazla tüketmeyi, daha fazla biriktirmeyi teşvik eder. İnsan bu kısır döngü içinde biriktirdikçe biriktirir ama doyuma asla ulaşamaz. Üçüncü aşama, Bel'amlaşmadır, yani sahte entelektüellik ve bilgi üzerinden güç elde etme çabası. Birey, bilgi sahibi olarak saygınlık kazanmak ister. Ancak bu bilgi, derinlikli bir hakikat arayışından değil, çevreye sunulan bir entelektüel kimlikten ibarettir. Bilgi, özgürleştirici bir güç olmaktan çıkar, bir tahakküm aracına dönüşür. Dördüncü aşama ise güvence arayışıdır, yani kaybetme korkusu ve sigortalanma ihtiyacı. İnsan, elde ettiği statü ve serveti kaybetmekten korkar. İş güvencesi, bankalar, sigortalar, emeklilik planları bu korkunun ürünüdür. İnsan, belirsizlikle yüzleşmek yerine kendini sistemin güvence mekanizmalarına teslim eder ve daha da bağımlı hâle gelir. Korku, esaretin en sağlam kilididir. Bu dört aşama, bireyin, özgür olduğunu zannederken aslında nasıl yönlen-

dirilmiş hedeflerin peşinden gittiğini ve kendi köleliğini nasıl özgürlük sandığını gösterir.

Günümüz insanına, ütopik bir yaşam hayali sunulmaktadır. Mutlu, kusursuz ve sürekli tatmin hâlinde bir hayat, en büyük amaç gibi gösterilir. Sosyal medya ve çevresel etkilerle beslenen bu algı, bireyin kendi gerçekliğinden kopmasına neden olur. İnsan, bu sahte hedeflere ulaşmak için çabalarken aslında sistemi beslediğinin farkına varamaz. Oysa bu hedefler, sistemin ona dayattığı ve onu sürekli tatminsizlik içinde tutan araçlardan ibarettir. İnsan ne kadar çok kazanırsa kazansın, ne kadar yüksek statü elde ederse etsin, asla tam anlamıyla tatmin olamaz. Çünkü sistem, onun arzularını sürekli canlı tutacak yeni hedefler üretir.

Modern sistem, insana başarı odaklı yapay bir hayat modeli sunar. Birey daha çocukluktan itibaren diplomalar, parlak unvanlar ve yüksek statüler peşinde koşmaya programlanır. Kurumsal bir firmanın prestijli bir parçası olmak ya da kamuda yüksek makamlar kovalamak, hayattaki en büyük başarı vizyonu olarak dayatılır. İnsan, kartvizitine yazılacak birkaç kelime uğruna gençliğini ve enerjisini harcar. Unvanlar büyüdükçe insanın içindeki gerçek varlık küçülür. Orwell'ın fedakâr atı Boxer gibi, *"Daha çok çalışacağım."* diyerek çiftliğin en sadık kölesi olur, ama yaşlanıp gücü tükendiğinde onu mezbahaya göndermek kimsenin vicdanını sızlatmaz.

Sistem, bireyin önüne sürekli mal mülk edinme hedefleri koyar. Maddi güç ve mülkiyet ne kadar fazlaysa, insanın o kadar mutlu olacağı inancı amansızca dayatılır. Topluma yavaş yavaş *"Paran kadar varsın"* düşüncesi

enjekte edilir. Bugünün insanı, sadece bir ev ve bir araba sahibi olabilmek, kapitalist döngünün borçlarını ödeyebilmek için ömrünü, yani en değerli sermayesi olan zamanını harcar. Her yeni model nesne, *"Hâlâ eksiksin, hâlâ tamamlanmadın!"* mesajını fısıldar. Derken, nesnelere sahip olduğunu zanneden insan, nesnelerin kölesi hâline gelir.

Unvanlar, makamlar, dijital beğeniler... Genel müdür, profesör veya fenomen gibi geçici maskeler, kişinin gerçek özünü unutmasına yol açar. Biri bu maskeyi çaldığında, sanki tüm benliği yok oluyormuş gibi hisseder. Oysa maske düştüğünde geriye ne kalır? İşte o hiçlik korkusu, insanı makamlara daha sıkı bağlar. *"Emekli olunca rahat edeceğim."*, *"Şu borç bitince özgürüm."*, *"Şu terfiden sonra hayatım değişecek."*... Sistem, insanı sürekli bir ileri zaman vaadiyle oyalar. Tam da Ahmet Altan'ın romanında isabetle belirttiği gibi, *"Umut eden insan mutlu değildir"*.[13] Çünkü umut, bugünün eksikliğine vurgu yapar. Şimdiki zamanın gerçekliğinden koparılan birey, mutluluğu hep ufukta bir yere koyar. Ama o ufuk bir türlü gelmez; çünkü sistemin işlemesi için 'henüz değil' psikolojisi hayati önemdedir.

Modern kültür, insana her şeyin kusursuz, olumlu ve acısız olduğu tozpembe bir hayat tahayyülü pazarlar. Her şeyin onun konforu için hazır edildiği bu dünyada insan, kendini her şeyden ve herkesten üstün görmeye başlar. Acıyı, hastalığı, ölümü veya başarısızlığı hayatın

---

[13] Ahmet Altan, *Yalnızlığın Özel Tarihi*, Can Yayınları, İstanbul 1998.

dışına itebileceğini sanan insan, en ufak bir sarsıntıda derin bir varoluşsal krize düşer. Çünkü sistem ona acıyla mücadele etmeyi değil, acı yokmuş gibi davranmayı öğretmiştir. Oysa hayatın temeli, imtihanlardan geçmektir. Acı, yok sayılacak bir kusur değil; olgunlaşmanın, derinleşmenin kapısıdır.

Kapitalist sistemin çarkları, tam olarak "hiçbir zaman yeterli olmadığın" düşüncesi üzerine kuruludur. Reklamlar, sosyal normlar ve kurumsal yapılar bize sürekli eksik olduğumuzu fısıldar. Her şeyin hep bir sonrası vardır. İnsan, bu "daha fazlası" sarmalına kapılarak ömrünü tüketir.

Bütün bu sahte hedeflerin ortak özelliği şudur: Hepsi bireyseldir, hepsi kişisel tatmin üzerine kuruludur, hepsi başkalarıyla rekabeti gerektirir. Herkes kendi küçük dünyasında bir tiran kesilir. Evde, işte, trafikte, sosyal medyada... Kimin gücü yetiyorsa, o, kendinden zayıf olana karşı bir küçük Firavun'a dönüşür. Ve böylece, farkında olmadan eleştirdikleri o büyük sistemin ta kendisini yeniden üretir. Bu, esaretin en kurnaz biçimidir: Kölelerin kendi prangalarını sahiplenmesi.

İşte bu noktada Bilinçli Tevhid Teorisi'nin en radikal ve ezber bozan iddiası ortaya çıkar: İnsan, mevcut sistem içerisinde, sistemin dayattığı koşullar altında, derinlemesine ve sürdürülebilir bir "inşacı bilinç" geliştiremez. Çünkü insan özgür değildir; zamanı sınırlıdır, sürekli borçlandırılır, sürekli meşgul edilir ve düşünme imkânı, medya, eğitim, eğlence endüstrisi gibi anestezi araçlarıyla kısıtlanmıştır. Sistem, onun bilinçlenmesini engelleyecek şekilde tasarlanmıştır.

Ancak burada hayati bir kavramsal ayrım yapmak gerekir. İki tür bilinçten söz edebiliriz. Birincisi, "Güdüsel Kopuş Bilinci"dir. Bu, insanın mevcut düzenin dayattığı tüm sahte hedefleri, putları ve otoriteleri kökten reddettiği, "Lâ" dediği anlık, güdüsel ve ahlaki bir kırılmadır. Bu bilinç, derin bir bilgi birikimi veya uzun bir tefekkür süreci gerektirmez. O, insanın içinde büyüyen bir adalet duygusunun, bir onur kırılmasının, "artık yeter!" deme anının ürünüdür. Bu bilinç, sistemin içinde doğabilir; çünkü o, bir anlık bir sıçramadır, bir başkaldırı anıdır. İkincisi ise "İnşacı Derin Bilinç"tir. Bu, sistemin prangaları kırıldıktan, insana özgür zaman ve alan tanındıktan sonra gelişen, okuyarak, öğrenerek, tefekkür ederek, sorgulayarak inşa edilen sürdürülebilir, derinlikli ve kurumsallaşmış bilinçtir. İşte, sistemin engellediği, asla doğmasına izin vermediği şey, bu ikinci bilinç türüdür.

Bu ayrım, teorideki görünür paradoksu çözer. Tevhidî devrim, sokaklardan önce zihinlerde başlayan bir kırılmadır. Ama bu kırılma, henüz "İnşacı Derin Bilinç" değildir; o, "Güdüsel Kopuş Bilinci"dir. Yani insanın *"Artık bu düzenin hiçbir parçası olmayacağım. La ilahe illallah, putları reddediyorum."* dediği o ilk, saf, ham, ama devrimci andır. Bu kırılma, sistemin içinde gerçekleşebilir. Hatta sistemin içinde gerçekleşmek zorundadır. Bu, bir bilgi meselesi değil, bir duruş, bir irade, bir "hayır" diyebilme cesaretidir. Dolayısıyla teorinin "önce devrim, sonra bilinç" derken kastettiği şey, "önce Güdüsel Kopuş (zihinlerdeki devrim), sonra İnşacı Derin Bilinç"tir. Bu ayrım yapıldığında, "önce devrim" ile "devrim zihinler-

de başlar" ifadeleri arasında hiçbir çelişki kalmaz. Çünkü ilkindeki "devrim", Güdüsel Kopuş'u; ikincisindeki "devrim" ise aynı şeyi ifade etmektedir.

Bu nedenle geleneksel muhalefetin savunduğu "önce bilinç, sonra devrim" anlayışı kökten yetersizdir. Çünkü inşacı derin bilinç, ancak özgürlük ortamında gelişebilir. Oysa mevcut sistem, insana özgürlük değil, sahte bir özgürlük algısı sunar. Bu yüzden teori, farklı bir sıralama önerir: Önce Güdüsel Kopuş (yani zihinlerde başlayan devrim), sonra bu kopuşun yarattığı özgürlük alanında İnşacı Derin Bilinç, ardından sürdürülebilir adalet düzeni.

Tevhid inanç sistemi temelinde gerçekleşecek bu devrim, sokaklardan önce zihinlerde başlayan bir kırılmadır. Hiçbir beşerî otoritenin mutlak kabul edilmediği ve yalnızca Allah'ın otorite olarak tanındığı an başlar. Bu kırılma, insanın tüm sahte otoritelerden –Firavunlardan, Karunlardan, Bel'amlardan– özgürleşmesini sağlar. Artık insan, hiçbir beşerî gücün karşısında boyun eğmek zorunda değildir. Yalnızca Allah'a kul olduğunun bilincine varan insan, başka hiçbir varlığa kulluk etmez. Ancak bu devrim, bir gecede olacak sokak eylemlerinden ibaret değildir. Devrim, zihinlerde başlar. İnsan önce kendi içindeki Firavun'u tanımalı, kendi arzularındaki Karun'u fark etmeli, kendi düşüncelerindeki Bel'am'ı teşhis etmelidir. Kendi içindeki putları kırmadan, dışarıdaki putları kırmaya kalkmak, gölgelerle dövüşmekten farksızdır.

Tevhidî devrim, 'La ilahe illallah'ın o ilk kelimesiyle, yani 'hayır'la başlar. Bu "Güdüsel Kopuş"un ardından

bireye zaman ve özgürlük alanı tanınır. İnsan, ancak bu noktada gerçekten okuyabilir, düşünebilir ve sorgulayabilir. İşte o zaman, okumanın ve tefekkürün meyvesi olan "İnşacı Derin Bilinç" gelişir ve İslam'ın ilk emri olan "*Oku!*"[14] kavramının gerçek anlamı açığa çıkar ki bu, yalnızca teorik bilgi edinmek değil, sahte otoritelerin şifrelerini çözerek bilinç kazanmaktır.

Bilinç bir kez uyandı mı sonsuza kadar uyanık kalmayacağı, tıpkı bir ateşin sönmemesi için sürekli odun atılması gerektiği gibi, bilincin de sürekli beslenmesi gerekir. İşte, İslam'daki düzenli ibadetler, bu uyanıklık hâlini korumak için birer ritmik hatırlatıcıdır. Namaz, günde beş kez, koşuşturmanın ortasında bir 'dur' işaretidir. "*Yalnız sana ibadet ederiz, yalnız senden yardım dileriz.*"[15] cümlesi, her namazda tekrarlanan bir başkaldırı manifestosudur. Bu ifade, yeryüzündeki tüm yapay güçleri mutlaklaştırmayı reddeden günlük bir bilinç tazelemesidir. Oruç, açlıkla sadece mideyi değil, arzuları da terbiye eder. İnsanı modern tüketim dünyasının kölesi olmaktan kurtarır, nefsini terbiye eder, onu arzularının esiri olmaktan kurtarır. Zekât ise mülkün yegâne sahibinin Allah olduğunu hatırlatan periyodik bir mülksüzleştirme ritüelidir. İnsanı istifçilikten, yani Karunlaşmaktan korur. Bu ibadetlerin sürekliliği, insanın her an uyanık kalmasını sağlamayı hedefler. Çünkü unutmak insanın fıtratında vardır; hatırlatıcılara ihtiyaç duyar. İba-

[14] Alak, 96/1.

[15] Fâtiha, 1/5.

detler işte bu hatırlatıcılardır. Onlar olmadan bilinç zamanla körelir, putlar yeniden zihinlere yerleşir.

Bütün bu putların, yasaların ve eleştirilerin kalbinde, cevabı bekleyen hayati bir soru vardır: Bu kısır döngüden çıkışın ilk adımı nedir? Sistemin görünmez duvarlarını ilk anda hangi balyoz yıkacaktır? Ali Şeriati, bu soruya tek bir cümleyle, yüzyılımızın en sarsıcı tespitlerinden birini sunar: *"Bugün inanmaya ihtiyacımız yok; bugün okumaya ve öğrenmeye ihtiyacımız var."* Bu söz, ezber bozan bir çağrıdır. Çünkü modern sistem, insanı zaten körü körüne "inanan" bir varlık hâline getirmiştir. Ama hangi şeylere inandırdığını bir düşünelim: Markaların mutluluk vaadine, unvanların saygınlık garantisine, paranın her kilidi açacağına, statünün varoluşu anlamlandırdığına, tozpembe hayatın herkesin hakkı olduğuna, yarının bugünden daha iyi olacağına... Sistemin ona sunduğu sahte dinlere, sahte kutsallara ve yapay hedeflere iman etmektedir modern insan. Ne yazık ki bu iman, sorgulamayan, itaat eden, boyun eğen bir kölenin imanıdır.

Şeriati'nin çağrısı işte tam bu noktada bir uyanış ateşi gibi yanar: İhtiyacımız olan şey, sisteme ve onun dogmalarına körü körüne inanmak değil; okumak, öğrenmek ve şüphe etmektir. Okumak, sadece harfleri sökmek değildir. Okumak, sistemin bize giydirdiği o dar deli gömleğini yırtmaktır. Reklamların ardındaki niyeti, haberlerin ardındaki iktidar ilişkisini, eğitim sisteminin biçtiği rolleri, tozpembe hayallerin ardındaki sömürü çarklarını görmektir. Öğrenmek ise başkalarının bizim adımıza kurduğu simülasyonun görünmez iplerini fark etmek,

kendi zihnimizdeki putları teşhis edebilmek ve en nihayetinde kendi bilincimizi inşa edebilmektir. Bilgi, insanı itaatkâr bir nesne olmaktan çıkarıp kendi hayatının öznesi yapan tek güçtür. Okuyan ve öğrenen insan, artık hazır şablonlarla yetinmez. "Neden?" diye sormaya başlar. Ve işte o soru, zincirlerin gevşemeye başladığı ilk andır.

Peki, okumak, öğrenmek ve sorgulamak nasıl mümkün olacaktır? Sistem, insanın bunları yapmasını nasıl engellemektedir? Bu amansız kısır döngüden çıkabilmenin ilk ve en hayati koşulu, insanı sistemin dayattığı sahte hayat algısından, bitmek bilmeyen "bir sonraki" hedeflerinden, etiket yarışından, tozpembe illüzyondan ve bitmeyen umut sarmalından acilen kurtarmaktır. Bu kurtuluş ise ancak ve ancak insana "boş zaman" kazandırmakla mümkündür. Ancak burada çok önemli bir ayrım yapmak gerekir. Bahsedilen boş zaman, tembellik yapmak, hiçbir şey yapmadan oturmak ya da sistemin yeni bir tüketim alanı olarak sunduğu eğlence sektöründe vakit öldürmek değildir. Buradaki boş zaman, düşünceye, tefekküre ve öze dönmeye ayrılan nitelikli vakittir. Başını kaldırıp gökyüzüne bakmaya, bir kitabın sayfalarında kaybolmaya, kendi iç sesini duymaya, hayatın anlamı üzerine derinlemesine düşünmeye ayrılan zamandır. İslam geleneğindeki tefekkür kavramının karşılığı olan bu zaman, insanın kendisiyle, doğayla ve Yaradan'la baş başa kaldığı mukaddes bir alandır.

İşte tam bu noktada, sistemin en büyük korkusu ortaya çıkar: Kapitalist düzen, insanın durup düşünmesinden ölümüne korkar. Çünkü bilir ki insan bir an olsun o

koşuşturmacayı durdurup kendine ait o boş zamanda derinlemesine düşünmeye başlarsa, illüzyon bozulacaktır. Bu yüzden mesai saatlerini uzatır, trafiği çileye dönüştürür, tatilleri bile bir tüketim çılgınlığı hâline getirir, ekranları her an parlak ve gürültülü tutar. Boş zamanı değil, dolu oyalanmayı dayatır. Çünkü boş zaman, bilinç için bir davettir; oyalanma ise uyuşmadır.

Şimdiye kadar anlatılanlar, sistemin dışarıdan dayattığı putlar, sahte hedefler ve yabancılaşma mekanizmalarıydı. Ancak bu tablonun daha karanlık, daha acımasız ve daha içeriden bir yüzü daha vardır. O da dinin ve inancın bizzat sistem tarafından nasıl bir alinasyon aracına dönüştürüldüğüdür. Bu tespit, İslam coğrafyasının ve modern insanın içine düştüğü o en trajik çelişkiyi, yani özü kaybolmuş şekilciliği tam kalbinden vurur. Bugün maalesef durum tam olarak şudur: Kitleler, gerçekten inanmıyor; sadece sözde inançlarını dile getirip kendilerine öğretilen belli ritüelleri mekanik birer refleks olarak yerine getiriyorlar. Bu ibadetler, insanın iç dünyasını dönüştüren, onu daha adil, daha merhametli, daha sorgulayıcı kılan bilinç hamleleri olmaktan çıkmış; sadece yapılması gereken alışkanlıklar, hatta bazen sosyal statü göstergeleri hâline gelmiştir. İnancın hayata, sokağa, kul hakkına, adalete ve ahlaka dokunan hiçbir yanı kalmamıştır. İnsanlar namaz kılar ama haksızlık karşısında susar. Zekât verir ama yetimin hakkını yer. İşte bu, Şeriati'nin "Dine Karşı Din" tezinin tam kalbidir: Dinin özü, devrimci ruhu, adalet çağrısı ve özgürleştirici gücü çalınmış; yerine, sisteme entegre olmayı kolaylaştıran, vicdanı uyuşturan, statükoyu meşrulaştıran bir şe-

kil dini ikame edilmiştir. Din, insanı uyandıran bir bilinç olmaktan çıkarılıp sistemin içindeki adaletsizlikleri görmezden gelmeyi sağlayan bir vicdan yatıştırıcıya dönüştürülmüştür. Ali Şeriati'nin o sarsıcı uyarısı tam olarak bugünkü manzarayı özetler: *"Bilinmeyen İslam, bilinmeyen Budizm'e eşittir; bilinmeyen Muhammed, bilinmeyen Rüstem gibidir."*[16] Eğer neye, niçin inandığını bilmiyorsan, o inancın ismi İslam olmuş ya da başka bir şey olmuş, insanı dönüştürmedikten sonra hiçbir önemi yoktur. Bilinçsiz imanın varoluşsal hiçbir değeri yoktur.

Peki, bu felakete nasıl düşüldü? İslam medeniyetinin ve bugünkü toplumların çökmüş olmasının ilk ve en büyük sebebi, kutsal kitabın ilk emri olan *"Oku!"*[17] hitabına karşı sergilenen topyekûn ihanettir. İnsanlığa inen ilk vahiy, *"Oku!"* emridir. Kur'an, insana sorgusuz sualsiz itaat et demez; oku, tefekkür et, aklını kullan, düşün, araştır, sorgula der. Akletmeyenleri, düşünmeyenleri en kötü canlılar olarak niteler. Hâlbuki bugün Müslüman toplumlar, okumaktan, araştırmaktan, sorgulamaktan en uzak toplumlar hâline gelmişlerdir. Okumuyoruz, araştırmıyoruz, öğrenmiyoruz. Kendi kutsal kitabımızı bile kendi dilimizde anlamadan, sadece Arapçasını okuyup sevap kazanmayı umarak raflara kaldırıyoruz. Peygamberimiz'in hayatını bir destan, bir başkaldırı ve adalet mücadelesi olarak değil; bir dizi ritüel ve sünnet takımı olarak ezberliyoruz. Bu, *"Oku!"* emrine ihanetin en

---

16 Ali Şeriati, *Dine Karşı Din*, çev. Doğan Özlük, Fecr Yayınları, Ankara 2013.

17 Alak, 96/1.

büyük örneğidir. Okumayan insan, başkalarının rüzgârıyla savrulan bir yapraktır. İlk emri okumak olan bir inancın mensupları, okumayı ve düşünmeyi terk ettikleri an, sistemin sahte başarı vaatlerine, unvan yarışlarına, mal mülk edinme illüzyonlarına mahkûm olmuşlardır. Çünkü okumayan zihin, kendini koruyacak kalkana sahip değildir.

İşte, Cemil Meriç'in o muazzam ve sarsıcı ifadesi, bütün bu tabloyu bir cümlede özetler: *"Yığın, düşünmez, maruz kalır."*[20] Düşünmeyen, okumayan, araştırmayan, sorgulamayan ve kendi bilincini inşa etmeyen insan, kaçınılmaz olarak bir yığın parçası hâline gelir. Bugün hepimiz kendi özgür irademizle, kendi tercihlerimizle bir hayat kurduğumuzu zannediyoruz. Oysa gerçek şu ki sadece maruz kaldıklarımızla, sosyal medyada gördüklerimizle, televizyonlarda işittiklerimizle, reklamlarda izlediklerimizle ve popüler kültürün kulaklarımıza fısıldadıklarıyla yapay bir yaşam inşa ediyoruz. Bu hayatın içinde bize ait hiçbir şey yok. Giydiğimiz kıyafetten, yediğimiz yemeğe, kurduğumuz hayallere, seçtiğimiz eşe, büyüttüğümüz çocuğa, evlatlarımıza çizdiğimiz gelecek planlarından başarı tanımlarımıza, mutluluk anlayışımıza kadar her şey, maruz kaldığımız o devasa propaganda makinesinin ürünleridir. Bizler aslında kendimize ait olmayan, başkalarına ait hayatları yaşıyoruz. Kendi sahnemizde, başkalarının yazdığı senaryonun figüranlığını yapıyoruz. Ve en kötüsü, bu figüranlığı gönüllü, hat-

[20] Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 1974.

ta coşkulu bir şekilde yapıyoruz. Çünkü maruz kaldığımız şeylerin farkında değiliz. İşte bu, yabancılaşmanın en ileri boyutudur: İnsanın kendi hayatının öznesi olmaktan çıkıp başkalarının kurguladığı bir rüyanın içinde bir yabancı gibi yaşaması. Ve bu rüyadan uyanmak için gereken tek şey, Cemil Meriç'in dediği gibi, okumak ve öğrenmek, yani maruz kalmayı bırakıp düşünmeye başlamaktır.

Bilinçli Tevhid Teorisi'nin belki de en sarsıcı sonucu şudur: Bu bilince ulaşmış insanlardan oluşan bir toplum, hiçbir beşerî otorite tarafından yönetilemez hâle gelir. Bu yönetilemezlik, bir kaos veya anarşi değil, özgürlüğün ta kendisidir. Çünkü yönetilemez olan, aynı zamanda köleleştirilemez olandır. Tarih boyunca iktidarlar, insanları rahatça güdebilmek için önce onların bilinçlerini köreltmiştir. Çünkü bilinçsiz insan, zincirlerini görmez, hatta onları süs olarak takınır. Oysa bilinçli insan, her zincirin farkındadır ve her zincir, ona kırılması gereken bir engel olarak görünür. Böyle bir toplumda gücün doğası kökünden değişir. Kimse kalkıp *"Ben sizin rabbinizim!"* diyemez. Kimse *"Benim kurallarım sorgulanamaz!"* diyemez. Kimse ekonomik bir sömürü düzeni kuramaz, çünkü o toplumun gözü, Karun'un servet biriktirme mekanizmalarını anında deşifre eder. Kimse dini, bir iktidar aracına dönüştüremez, çünkü o toplum, Bel'am'ın teolojik oyunlarını çok iyi bilir. Propagandalar işlemez, korku salınamaz, insanlar satın alınamaz. Çünkü onların gözünde iman ve onur, dünya metaından katbekat üstündür.

Bu özgür toplumun sürdürülebilir adalet düzeni iki ilke üzerine yükselir. İlki, tehlikede iştiraktir. Bir kişinin başına gelen herhangi bir musibet veya haksızlık, tüm toplumun ortak davası hâline gelir. Toplum, bireylerin karşılaştığı tüm riskleri ve musibetleri ortaklaşa göğüsler. Birey, sistem karşısında asla yalnız bırakılmaz. Bu, *"Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için"* şuurunun somut karşılığıdır. İkincisi, nimette taksimattır. Toplumun sahip olduğu nimetler, adil ve hakkaniyetli bir biçimde paylaşılır. *"Zenginin malında fakirin hakkı vardır."* bilinci, sadece teolojik bir önerme değil, sosyolojik bir zorunluluktur. Güçlü olanın zayıfı ezmediği bir denge kurulur. Bu iki ilke, tevhidin sosyolojik omurgasını oluşturur. Tevhid, sadece *"Allah birdir"* demek değildir; aynı zamanda *"Toplum birdir, bütündür, birbirine kenetlidir"* diyebilmektir.

Bilinçli Tevhid Teorisi, kendisine yöneltilebilecek muhtemel eleştirilerle de yüzleşerek tutarlılığını kanıtlar. Dinin de bir tahakküm aracı olabileceği, tarihte din adına büyük zulümler yapıldığı eleştirisi tarihsel olarak haklıdır. Ancak Bilinçli Tevhid Teorisi, dini, kurumsallaşmış statik bir otorite olarak değil, statükoyu sürekli sorgulayan dinamik bir bilinç durumu olarak tanımlar. Teori, din adına ortaya çıkan beşerî otoritelerin de putlaşmasına izin vermez. Sistem yıkılsa bile bu kez "Allah adına" konuştuğunu iddia eden yeni bir elit tabakanın kendi iktidarını kurabileceği endişesine karşı teori, hiç kimsenin Allah adına mutlak ve dogmatik konuşamayacağını söyler. Bilinçli tevhid toplumunda, bu iddiayla tahakküm devşirmeye çalışanların maskeleri, uyanık kitle-

ler tarafından hemen düşürülür. Bu modelin ütopik ve insan doğasının bencil olduğu eleştirisine ise teori, "fıtrat" kavramıyla cevap verir. İnsan, özünde iyiye ve adalete yatkındır; onu bencil ve vahşi yapan, içine doğduğu kapitalist ve mekanik sistemin kendisidir. Bilinçli Tevhid Teorisi, insanı dönüştürmez, onu sistemin bozduğu temiz fıtratına geri döndürür.

Marksizm, kapitalizm, faşizm veya sosyalizm gibi ideolojilerin hepsi zamanla kendi efendilerini ve kölelerini yaratmıştır. Çünkü bu sistemlerin tamamı, insanı bir amaç değil, sadece bir araç olarak gören seküler veya pozitivist kurgulardır. İnsan, bu sistemlerin içinde üretim aracı, tüketim aracı, savaş aracı, propaganda aracı olarak kullanılır; ama hiçbir zaman amaç değildir. Oysa tevhid düzeni, insanı, yeryüzünün halifesi olarak konumlandırır. İnsan, yeryüzünde adaleti ve onuru temsil eden, yegâne emaneti taşıyan onurlu bir varlıktır. Bu yüksek bilinç, bir insanın başka bir insana veya sisteme kul olmasını kökten engeller. Çünkü halife, ancak Allah'a kul olur; başkasına değil. Bu bilinçle kurulan düzende herkes eşittir, herkes adildir, herkes özgürdür.

Modern hayvan çiftliğinden çıkış ve bu onurlu varoluşu geri kazanmak, üç amansız adımla mümkündür. İlk adım, okumak, yani bilinçtir. Tüketmek için değil, şifreleri çözmek için okumak. Reklamların ardındaki tuzağı, haberlerin ardındaki niyeti, sistemin dayattığı dilin ardındaki iktidar ilişkisini fark etmek. Gündemin ötesine bakmak, size sunulan bilgiyle yetinmemek. Algoritmaların ardındaki mantığı ve reklamların ardındaki oyunu çözmek. Çünkü bilinç olmadan yapılan bir devrim, sade-

ce slogana dönüşür ve sloganlar da zamanla yeni iktidarların süsü olur. İkinci adım, ahlaki cesarettir. Doğruyu yalnızken de söyleyebilmek, kimse alkışlamasa da hakikati savunabilmek, çoğunluğun konforlu yalanlarına rağmen yalnız kalmayı ve bedel ödemeyi göze alabilmek. Çünkü çoğunluk her zaman doğru değildir; çoğu zaman konforlu ve kolay olanı seçer. Hakikat bedel ister ve bu bedeli ödemeye hazır olmayan, onun kıyısında bile duramaz. Üçüncü adım, dayanışma, yani kolektif direniştir. Yalnız insan ezilir, tarih boyunca hep böyle olmuştur. Sistemin bireyleri yalnızlaştırarak ayakta kalma stratejisine karşı bilinçleri birleştirip korkuyu azaltacak, dayanışmayı doğuracak ve kaçınılmaz değişimi başlatacak olan, kolektif direniştir. Birlikte hareket etmek, korkuyu azaltır, umudu çoğaltır ve değişimi kaçınılmaz kılar.

Dünya kaçınılmaz olarak bu sisteme evrilecektir. Bu iddia, kibirli bir öngörü değil, tarihin mantığına dayanan bir tespittir. Çünkü insanlık, binlerce yıldır adalet, özgürlük ve eşitlik arayışındadır. Bu arayış, deneme yanılmalarla, acı tecrübelerle, kanlı devrimlerle sürmüştür. Her sistem denenmiş, her sistem bir süre sonra kendi çelişkileriyle yüzleşmiş, her sistem bir noktada tıkanmıştır. Kapitalizm tıkandı, Marksizm tıkandı, faşizm çöktü, sosyalizm dönüştü. Peki, geriye ne kaldı? İnsanın özüne, fıtratına, yaratılış amacına uygun bir sistem arayışı. İşte, tevhid düzeni, bu arayışın cevabıdır. Çünkü o, insan fıtratına en uygun düzendir. İnsanı yalnızca Allah'a kul kılarak özgürleştirir, onu yalnızca Allah'tan korkarak cesaretlendirir, ona yalnızca Allah'ın rızasını hedef göste-

rerek anlam kazandırır. Bu düzende insan, ne devletin kölesidir ne sermayenin ne de ideolojinin. O, sadece Allah'ın kuludur ve bu kulluk bilinci, onu her türlü beşerî tahakkümden özgürleştirir.

Bu yüzden, dünya kaçınılmaz olarak bu sisteme evrilecektir. Belki bugün değil, belki yarın değil, belki yüzyıllar sonra. Ama evrilecektir. Çünkü insanlık, eninde sonunda hakikati bulacaktır. Eninde sonunda, kendini uyutan sahte hedeflerden kurtulacaktır. Eninde sonunda, zincirlerini fark edecek ve kıracaktır. Eninde sonunda, Firavunların, Karunların, Bel'amların maskelerini düşürecektir.

Bütün bunları karamsarlık üretmek için söylemiyoruz; tam tersine, uyandırmak için söylüyoruz. Karamsarlık, teslimiyetin kardeşidir, oysa biz teslimiyeti değil direnişi teklif ediyoruz. İnsanın en büyük zindanı, dışarıdaki sistem değil, içindeki korkudur. İnsan, konforunu kaybetmekten, yalnız kalmaktan, işini, statüsünü, itibarını kaybetmekten korkar. Ve korku en sağlam zincirdir. İnsanı düşünmekten alıkoyar, sorgulamaktan vazgeçirir, itaate razı eder. Modern çiftliğin en büyük gücü, işte, bu korkuyu üretebilmesi, besleyebilmesi, sürekli kılabilmesidir.

Modern çiftlikte en tehlikeli şey şudur: İnsan, zulmü normalleştirir. *"Düzen böyle"* der, *"Herkes yapıyor"* der, *"Ben ne yapabilirim ki?"* der, *"Değiştiremeyeceğim bir şeye neden direneyim?"* der. İşte bu cümleler, zincirin kilididir, teslimiyetin ruhsatıdır, zulmün ortağı olmaktır. Çünkü zulüm yalnızca zalimle ayakta kalmaz; seyirciyle, susanla, boyun eğenle de ayakta kalır. Seyirci kalırsanız

sistem sürer, susarsanız sistem güçlenir, boyun eğerseniz sistem kalıcılaşır.

Unutmayın: Zinciri kırmak için önce zinciri görmek gerekir. Ve zinciri görmek için göz değil, bilinç gerekir. Gözleriniz açık olabilir ama bilinciniz uykudaysa hiçbir şey görmezsiniz. O hâlde uyanın. Uyanın ki çiftliği görebilesiniz, zinciri fark edebilesiniz, kırma cesaretini bulabilesiniz. Çünkü gerçek devrim, sokaklarda değil, zihinlerde başlar. Ve zihinlerde başlamayan devrim, sokaklarda kaybeder.

Son olarak şunu bilin ve asla unutmayın: *"La ilahe illallah"* diyerek başlar bu yol. Putları reddederek, zincirleri kırarak, özgürlüğe yürüyerek devam eder. Ve bir gün, bilinçli bireylerden oluşan bilinçli bir toplumda, tevhid medeniyetinde son bulur. O gün, insanın gerçekten insan olduğu, kulun gerçekten kul olduğu, özgürlüğün gerçekten özgürlük olduğu gündür. O gün geldiğinde, Hayvan Çiftliği'nin duvarına kazınmış o hileli cümle –*"Bütün hayvanlar eşittir ama bazıları daha eşittir."*– ebediyen silinecek ve yerine hakikatin sönmez ışığıyla kazınacak olan şu cümle olacaktır: *"Bütün insanlar eşittir; çünkü hepsi, yalnızca Allah'ın kuludur."* Uyanan bilinç, bir daha asla uyutulamaz. Uyutulsa bile, rüyasında hep 'Lâ' diye fısıldayacaktır. Ve o fısıltı, en karanlık gecelerde bile bir kıvılcım taşır.

KAYNAKÇA

Kur’an-ı Kerim

- Alak, 96/1-5.
- Enfâl, 8/22.
- Fâtiha, 1/5.
- Kasas, 28/76-82 (Karun kıssası).

George Orwell

- *Hayvan Çiftliği: Bir Peri Masalı*, çev. Celal Üster, Can Yayınları, İstanbul 1945/2020.
- *1984*, çev. Celal Üster, Can Yayınları, İstanbul 1949/2021.

Ali Şeriati

- *Dine Karşı Din*, çev. Doğan Özlük, Fecr Yayınları, Ankara 2013.
- *İnsanın Dört Zindanı*, çev. Ejder Okumuş, Fecr Yayınları, Ankara 2013.
- *Bilinç ve Eşekleştirme*, çev. Murat Demirkol, Fecr Yayınları, Ankara 2013.
- *Dünyagörüşü ve İdeoloji*, çev. Kenan Çamurcu, Fecr Yayınları, Ankara 2011.
- *Ne Yapmalı*, çev. Hicabi Kırlangıç-Murat Demirkol, Fecr Yayınları, Ankara 2009.
- *İslam ve Sınıfsal Yapı*, çev. Doğan Özlük, Fecr Yayınları, Ankara 2000.

Diğer Kaynaklar

- Altan, Ahmet, *Yalnızlığın Özel Tarihi*, Can Yayınları, İstanbul 1998.
- Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul 1974.

DİZİN

A

Adalet, v, 14, 16, 17, 18, 19, 29, 59, 60, 64, 65, 68, 70
Ali Şeriati, v, ix, 1, 2, 13, 21, 22, 24, 30, 35, 38, 41, 42, 53, 54, 62, 65, 73

B

Bilinç, vii, 7, 8, 13, 18, 19, 22, 30, 32, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 53, 58, 59, 60, 61, 64, 68, 69, 72, 73
Bilinçli Tevhid, v, 53, 55, 58, 67, 68
Birey, 35, 36, 54, 55, 56, 57, 68

D

Devrim, 1, 5, 6, 7, 9, 12, 22, 32, 34, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 59, 60, 69, 72
Devrimci düşünce, 1
Domuzlar, v, vii, 1, 7, 10, 11, 12, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 36, 38, 43, 47, 50

E

Ekonomik eşitsizlik, ix
Emek, 1, 12, 31, 33, 34
Eşitlik, 1, 8, 11, 12, 22, 27, 29, 70

F

Firavun, v, vii, 2, 15, 19, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 32, 36, 42, 43, 48, 49, 54, 55, 58, 60

G

George Orwell, v, vi, ix, 1, 2, 9, 10, 11, 21, 22, 28, 30, 31, 34, 37, 41, 42, 47, 54, 73
Güç, iii, v, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 35, 43, 48, 49, 53, 55, 56

H

Habil, 2, 16, 17, 19
Hakikat, 17, 50, 55, 70
Halk, 33, 34, 39

İ

İdeoloji, 6, 21, 35, 73
İktidar, v, 2, 8, 12, 15, 21, 23, 26, 32, 34, 37, 38, 40, 47, 49, 62, 67, 69
İnanç, iv, v, 18, 53, 60
İnsan onuru, 18
İnsanlık, 2, 5, 16, 17, 34, 43, 70, 71
İstismar, 2

K

Kabil, 2, 16, 17
Kapitalizm, 69, 70
Karun, v, vii, 2, 15, 19, 21, 23, 24, 25, 27, 29, 32, 42, 43, 44, 48, 49, 54, 60, 67, 73
Korku siyaseti, 27
Kölelik, 44
Köpekler, vii, 9, 11, 21, 26, 34, 35, 36, 37, 43, 51

M

Maddi Din, 2, v
Manipülasyon, v
Medya, v, 47, 49, 51, 56, 58
Muhalefet, 15

N

Napoleon, v, vi, vii, 1, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 22, 23, 24, 25, 26, 28,

29, 31, 33, 34, 35, 36, 40, 42, 43, 44, 50

Ö

Özgürleşme, 8
Özgürlük, iii, v, vii, 1, 18, 22, 27, 29, 32, 38, 41, 52, 53, 56, 60, 61, 70, 72

P

Propaganda, v, vi, vii, 2, 9, 12, 26, 66, 69

S

Snowball, vii, 7, 8, 9, 23, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 52
Sorgulama, 26, 34, 40, 52
Sömürü, v, 1, 2, 5, 6, 12, 14, 42, 43, 53, 62, 67
Squealer, v, vi, vii, 3, 9, 10, 24, 26, 27, 28, 29, 36, 40, 42, 43, 51

Ş

Şirk, v, 2, 14, 15, 17

T

Tahakküm, 2, 16, 18, 25, 26, 27, 38, 41, 42, 53, 54, 55, 68
Tevhid, v, ix, 2, 3, 13, 14, 17, 18, 19, 23, 25, 28, 29, 33, 36, 53, 60, 68, 69, 70, 72
Tevhid bilinci, 2, 3, 19, 23, 26, 33
Toplumsal Adalet, v
Tüketim kültürü, v

U

Uyutulmuş Halk, v, vii, 30, 33, 42

V

Vicdan, 65

Y

Yabancılaşma, 64
Yalan, 9
Yedi Emir, 1, 7, 8, 10, 22, 23, 27, 29
Yozlaşma, v, 5, 12

Z

Zenginlik, 6, 11, 14
zulüm, 6, 19, 22, 23, 29, 32, 35, 36, 38, 42, 43, 47, 54, 71